

Politiske breve fra Thomas¹ Ries

Ved G. Japsen

I det følgende offentliggøres 19 breve, som den politisk og historisk interesserede manufakturhandler Thomas Ries fra Åbenrå i tiden fra 1899 til 1922 sendte til danske og tyske korrespondenter. De 17 af brevene er skrevet i årene 1908–1912. De 11 er sendt til historikeren Aage Friis i København, 3 til overpræsident v. Bülow, 3 til pastor Schmidt, Vodder (det ene af disse med en kopi af en redegørelse, som Ries havde sendt til lederen af realskolen i Åbenrå, dr. Herting), 1 til borgmester Rickmers, Åbenrå, og 1 til skibsreder Jacob Jebsen, Åbenrå. De tysksprogede breve er oversat, men bringes i deres originale ordlyd sammen med noterne.

Der er to grunde til at offentliggøre brevene. For det første er de udtryk for et realpolitisk præget mellemstandpunkt i den nationale kamp, som bl. a. har interesse, fordi man tør gå ud fra, at det blev accepteret og hilst med sympati i store dele af det hjemlige borgerskab i Åbenrå, siden det valgte Thomas Ries ind i byrådet og tilsidst betroede ham posten som viceborgmester. Thomas Ries mente selv, at han havde fundet et ståsted, der hævdede ham op over den nationale strid; men datidens danske bevægelse placerede ham, uanset hans markerede danske sympatier, på tysk side. I et brev, som Aage Friis 15. feb. 1910 sendte til Verner Dahlerup (se Aage Friis' privatarkiv), betegner han ham som »den hjemmetyske senator Thomas Ries i Åbenrå, en fortræffelig mand, med hvem jeg er meget gode venner«. Og »hjemmetysker« var han, for så vidt som han affandt sig med, at Nordslesvig udgjorde en del af den tyske stat, ligesom han færdedes i tyske politiske kredse, men holdt sig på afstand af det danske parti. Den anden grund til at offentliggøre brevene er de selvstændige vurderinger af nationalpolitiske forhold, som de rummer. De bidrager til

at uddybe vor indsigt i den nationale problematik i Nordslesvig, især i årene 1908–12, da den nationalpolitiske situation under tysk splittelse afgørende vendte sig til danskhedens fordel. Brevens forfatter, Thomas Ries, blev født i Åbenrå i 1855 og døde sammesteds i 1923. Hans fader, farver Clement Christian Ries, var en af de danske forkæmpere i byen. Han selv fik sin uddannelse i Tyskland og var i nogle år bosat i Plön. Gennem sit ægteskab med en datter af rådmand Johan Davidsen i Åbenrå fik han tilknytning til byens hjemmetyske kredse. I 1898 blev han byrådsmedlem, i 1903 rådmand (senator), og 1906–19 var han viceborgmester. I 1919 sluttede han sig til det danske parti. Han drev omfattende lokalhistoriske studier og fik offentliggjort flere artikler vedrørende Åbenrås fortid.

I korrespondancen med Aage Friis er nogle få breve og afsnit af ikke-politisk indhold udeladt.

Th. Ries til Gustav Rickmers. Oversættelse.

Åbenrå den 2. feb. 1899.

Ærede hr. borgmester!¹

Jeg ved ganske vist ikke, om sagen i sig selv er af betydning; men jeg foretrækker alligevel at underrette Dem om min stilling i dette tilfælde. Det drejer sig om flagningen under hr. von Köllers ophold her.²

Før jeg blev valgt til byrådsmedlem, har jeg så vidt muligt søgt at undgå det politiske, dels af hensyn til kunderne, dels fordi jeg anså det for at være mere taktfuldt i min specielle situation. Da jeg overtog mandatet som byrådsmedlem, var det mit faste forsæt også i fremtiden at fastholde dette mit politiske princip for ikke til syvende og sidst at lade mig rive med af forholdene.

Af denne grund agter jeg ikke at tage del i flagningen, men har tilladt mig over for Dem at gøre rede for, hvad der har givet mig anledning hertil.

Ærbødigst
Thomas Ries

Th. Ries til v. Bülow. Oversættelse.

Åbenrå d. 25. juli 1908.

Deres ekscellence,
højtærede hr. overpræsident!³

Uden at virke påtrængende var det ikke muligt for mig at efterkomme Deres ekscellences opfordring til at forelægge hans ekscellence indenrigsministeren eventuelle ønsker og opfattelser fra min side. Da jeg turde antage, at der, som følge af den fortsat eksisterende politiske ophidselse, er blevet foredraget hans ekscellence mere end tilstrækkeligt til belysning af de slemme danskere, måske på en noget ensidig måde, var det ganske vist mit ønske overfor hans ekscellence at gøre et forsøg på også at belyse den øjeblikkelige situation og spænding fra en anden side. I betragtning af den interesse, som jeg tør forudsætte hos Deres ekscellence, tillader jeg mig nu bagefter skriftligt at komme tilbage til det.

Jeg indrømmer på forhånd, at der uden tvivl findes elementer hos danskerne, som ikke ønsker nogen imødekommenhed fra den kongelige regerings side og anser noget sådant som den farligste fjende for den danske bevægelse og det danske partis fortsatte eksistens og følgende bekæmper det! Men efter den almindeligt accepterede teori om at »krigen tærer, freden nærer«, betvivler jeg afgjort, at disse elementer i det lange løb har succes med disse midler, som decideret turde stride mod det bredere danske publikums behov og tilbøjeligheder. Men lige så sikkert det er, at behovet for fred og ro til slut vil blive fremherskende hos de fleste, især hvis der ikke sker noget forstyrrende fra regeringens side, lige så sikkert er det, at rolige, fredelige forhold, som ikke hidfører adskillelse, men sammensmeltning, er det bedste middel til fremme af en tyskhed, der er i udvikling, og i særdeleshed hvis regeringen samtidig hjælper til med kraftig økonomisk støtte i stedet for forceret åbenlys germanisering.

Man bebrejder til stadighed danskerne frækhed, anmasselse, og noget kan der måske hist og her har været om det, alt efter som temperamentet er; men dels har det jo ikke meget på sig, når regeringen, embedsmændene og kommunalvæsenet altsammen er tysk, og der er store tyske majoriteter i købstæderne, og dels er det mindre danskeres skyld; men det er den store reaktion, skuffelse og forbitrelse hos tyskerne over valgnederlaget,⁴ der er årsag til det, for det er i hvert fald sikkert, at hvis dr. Hahn⁵ havde sejret, havde man ikke hørt

noget til alle de klagesange, men ville i stedet have været chauvinistisk og optimistisk.

Det lader sig ganske vist ikke skjule, at på begge sider har pressen spillet en slet rolle, og selv om også Hejmdal på sin side har stillet sig i et såre afskyeligt lys gennem sine angreb på hr. dr. Dryander,⁶ så må det på den anden side indrømmes, at den af regeringen subventionerede og af hr. Dryander kontrollerede herværende tyske avis⁷ i månedsvis har præsteret noget lignende mod H. P. Hanssen.

Når så dertil kommer, at det ser ud til, at dr. Kähler⁸ så vel som Strackerjan,⁹ danskernes to fjender, er blevet persona grata¹⁰ hos regeringen og hædres med opmærksomheder, så må man ikke undre sig over, at danskerne bliver forvirrede og ikke har tillid til regeringen. Hvis begge retningers presse kunne påvirkes til at give efter, ville der i hvert fald være opnået noget stort. Folk tror desværre på, hvad der står i aviserne, selv om det er nok så usandsynligt, og selv om man nok så tit hører den påstand: »Ja, hvis der bare ikke fandtes aviser«.

Jeg tør udtale den bestemte påstand, at hverken skibsreder J. Jebsen¹¹ på den ene side eller H. P. Hanssen på den anden har behov for, lige så lidt som det svarer til deres politiske anskuelser og sindelag, at deres aviser optræder sådan, som de gør.

Selv om man ikke giver danskerne noget, som kan styrke dem, men på den anden side ikke driver voldelig germanisering, – i betragtning af det nærliggende og helt naturlige store samkvem og de mange slags relationer frem og tilbage over grænsen, det nære slægtskab mellem det danske partis store flok, *bønderne* og demokraterne på den anden side grænsen, som samtidig sidder i regeringen dér, – så er en fremskyndet voldelig germanisering lige så umulig som upraktisk. Det bør man overlade til tiden og lidt efter lidt til vore bedre institutioner.

Højtærede hr. overpræsident, dette er mine ønsker og anskuelser, som jeg gerne ville have foredraget for hr. statsministeren.¹²

Jeg forbliver
Deres excellences ærbødigste
Th. Ries

Th. Ries til v. Bülow. Oversættelse.

Åbenrå d. 31. aug. 1908.

Deres ekscellence,
højtærede hr. overpræsident!

I Deres ekscellences skrivelse til mig af 12. 8. bemærker Deres ekscellence, at »dette mål vil lettest kunne nås, hvis man også i de danske kredse undlader at gå alt for ivrigt til værks. Den, der kan påvirke dem på en ordentlig måde, vil afgjort indlægge sig fortjenester, hvad freden i befolkningen og dennes velbefindende angår.«

Mere eller mindre med henblik herpå tillod jeg mig at sende brevet af 25. juli til Deres ekscellence og udtrykte deri på den ene side den formodning, at der nok fandtes elementer hos danskerne, som ikke ønsker en velvillig regeringspolitik, og på den anden side det ønske, at man fra regeringens side om muligt ville påvirke pressen, vel at bemærke til begge sider.

Den holdning og den optræden, der i mellemtiden har vist sig hos den danske presse, giver mig anledning til i al ærbødighed at gøre Deres ekscellence opmærksom derpå.

Den mere eller mindre taktfulde holdning, der må siges at være til stede hos de enkelte danske aviser efter landdagsvalget,¹³ Politikens ledende artikler i august måned om nordslesvigske forhold,¹⁴ som måske er inspireret af den danske regering, og som tilsyneladende stadig fortsættes, dels på en oplysende, beroligende måde, dels også kritiserende, og viderebefordres og delvis også billiges af den herværende danske presse, såvel som Erich Schlaikjers¹⁵ nye artikler i »Die Hilfe«,¹⁶ er de tydeligste vidnesbyrd om, at det danske parti og den danske bevægelse på sin side endrægtigt vil gøre, hvad den formår, for ikke at hindre tilvejebringelsen af rolige politiske forhold i Nordslesvig.

Selv om det selvfølgelig er vanskeligt for mig, og kun muligt med største forsigtighed, at opnå politisk indflydelse på den herværende danske presse og at udøve den i retning af en rolig og ikke ophidsende optræden fra dens side, så har jeg alligevel fået det bestemte indtryk, at der hos den danske presse er et langt større behov for rolige politiske forhold, end jeg havde tænkt mig, og at man sikkert tilslutter sig Politikens formaning, at rolige forhold er bedre og ønskværdigere for den end at stå som »martyrer og forfulgte«.

Den danske såvelsom den tyske befolkning vil gerne tilslutte sig og

tilpasse sig disse presseopfattelser; gid den tyske presse også ville forholde sig i denne ånd og ikke permanent fabulere om danskernes anmasselse og frækhed, egenskaber, som egentlig ligger befolkningen selv ganske fjernt, hvad enten det er danskere eller tyskere.

Enhver, der kender den herværende befolkning, hvad enten den er tysk eller dansk, må ved en rolig bedømmelse undre sig over sådanne udtryk som irredentister, omvæltningstilhængere, [ulæseligt ord]; disse jævne folk, hovedsagelig fra landet, med deres pibe i bryst- eller baglomme, ser sandelig ikke statsfarlige ud, de har højt regnet, hvad sprog og skikke angår, noget mere tilfælles med deres ligestillede mod nord end med de tysktalende mod syd; at lægge alt for meget vægt på deres politiske kæphest betyder, at man ender med at gøre dem mere betydningsfulde, end de faktisk er.

Tør jeg håbe på, at Deres ekscellence ikke tager mig min åbenhed ilde op!

Jeg forbliver
Deres ekscellences ærbødigste
Th. Ries

Th. Ries til v. Bülow. Oversættelse.

Åbenrå d. 3. okt. 1908.

Deres ekscellence,
højtærede hr. overpræsident!

Deres ekscellence vil tillade, at jeg nævner følgende, som ikke turde være uden indflydelse på bestræbelserne for at bringe tyske og danske nærmere til hinanden.

Købmand Hans Danielsen,¹⁷ her, der fra fødslen har været dansk-sindet, i det daglige liv aldrig giver sig af med politik og aldrig tager del i danske møder og foreninger, men er upolitisk, rolig og beskeden, og ved enhver kommunal fest giver en hånd med ved udsmykningen af sit hus osv., som så sent som i fjor ved marinemanøvrerne, da der var indkvartering af såvel høje officerer som menige, var en i enhver henseende omsorgsfuld vært – endnu mere end det ellers sker –, i det hele taget en af dem, der har tilpasset sig de politiske forhold, og for hvem al politisk agitation er en gru, – bliver udsat for forretningsmæssig boykot, fordi han, der er sig bevidst, at han ellers forholder sig absolut upolitisk, afgiver sin stemme på valgdagen. Dette gentager sig to gange.

Man tør nok betvivle, om dette er den rigtige vej til at føre danske og tyske sammen og udligne modsætningerne. Disse boykotbestræbelser er efter landdagsvalget fremtrådt så åbenlyst, især fra embedsmændenes side, at der dermed i politisk henseende opnås det modsatte af det, Deres excellence ønsker at opnå.

Dansksindede erhvervsdrivende, som af hensyn til deres altid politisk blandede kundekreds, hverken tør tillade sig eller har behov for at fremtræde politisk eller at have med danske foreninger og møder af gøre, foranlediges af denne boykot til at gøre dette, og af moderate, politisk ligegyldige anskuelser opstår der bitre og modsatte, ganske som i Köllertiden som følge af Köllermidlerne.

Når jeg i sin tid tillod mig at omtale hr. landråd Dryander¹⁸ meget varmt som den bedst egnede embedsmand for vor kreds, så må det siges, at hans indsigt svigtede på det nævnte punkt. Forhold, som hidtil ikke var tilstede, er det desværre nu, og dertil kommer, at den større hadefuldhed på tysk side, specielt efter og som følge af landdagsvalget, vil bevirke, at den samme onde sæd vil skyde frem på dansk side. Hr. assessoren¹⁹ har uden tvivl villet det bedste; men han ville i en håndevending se resultater af sin personlige elskværdighed, især ved at få Hahn valgt; men her forlangte han mere, end han kunne vente, på den ene side af et gennem mange år skolet modparti, og på den anden side som følge af Hahns kandidatur. Deraf opstod der desværre hos ham en ikke berettiget skuffelse, ja forbitrelse, som også delvis kom til syne, og som fremstillede ham skarpere og politisk ensidigere over for danskerne, end han vel var og ville være.

I denne situation ville et godt resultat af hans fortsatte virksomhed her måske have været mere tvivlsomt; hans patriotiske iver forledte ham til først og fremmest at have sin opmærksomhed henvendt på germaniseringen, uden at tænke på, om den var tilstrækkeligt forbedret; boykotbestræbelserne var ikke noget godt grundlag for germaniseringen.

Det er et ganske naturligt fænomen, at danskere er tilbøjelige til at købe hos danskere og tyskere hos tyskere; men på den anden side tjener en systematisk principiel håndhævelse af boykotten, som embedsmændene nu har planer om at udøve den, ikke den tyske sag, af de i begyndelsen nævnte grunde, og der findes faktisk kun få tyske erhvervsdrivende, som ikke har danske kunder og heller ikke kan undvære disse. Brugen af boykot ligger embedsmændene langt nær-

mere end ikke-embedsmændene, de førstnævnte er pekuniært uafhængige, de sidstnævnte er derimod henvist til hinanden og afhængige af hinanden.

Da jeg sidste gang havde den ære at tale med Deres ekscellence i den anledning, omtalte De, hvor forkastelig boykotten er. De bestræbelser, der kommer mere og mere til syne, og følgerne af dem, giver mig anledning til at forelægge dette for Deres ekscellence.

Deres ekscellences ærbødigste
Thomas Ries

Th. Ries til Aage Friis. Oversættelse.

Thomas Ries' egenhændige optegnelser, august 1909.²⁰

Da jeg nedstammer fra en dansk familie, står jeg selvfølgelig sympatisk over for alt, hvad der er godt dansk; men på den anden side siger min fornuft mig, at vi politisk må indrette os tilsvarende, sådan som det nu engang er og også vil blive ved med at være; Nordslesvig er tysk og vil også blive ved med at være det, altså et loyalt standpunkt. Dette giver mig på den anden side ret til det selvfølgelige ønske, jeg har, nemlig kun at betragte dette som redskab for en politik, der gør det muligt for mig at fastholde et loyalt standpunkt og også gør det muligt for de øvrige nordslesvigere åbent og ærligt at tilslutte sig dette standpunkt.

En sådan politik har afdøde gehejmeråd Jürgensen²¹ givet en rammende redegørelse for; kun den muliggør et kompromis og en kontakt, en forsoning med og anerkendelse af de statslige forhold.

Fra dansk side bør man, som bevis på at man ikke er stejlt afvisende, gøre det lettere for regeringen at føre en velvillig politik, og i særdeleshed ikke ved enhver lejlighed, som det sker i pressen, søge at dokumentere, at »det er den tyske kejser og ikke vor kejser osv.«. Denne oprædten giver på den ene side en vis ret til at beskyldte danskerne for irredentisme og er på den anden side uden praktisk værdi for danskerne, hvorimod den skader dem og også med rette sårer tyskerne.

Den tyske Forening²² er som korporation en logisk udvikling af de herværende forhold, ligesom de danske foreninger; men dens oprædten fremmer ikke regeringens bestræbelser og beroligelsen i Nordslesvig, dertil har den i for høj grad et behov for at bekæmpe modparten og

mister samtidig enhver evne til at virke forsonende og udjævnende; sådan som den optræder, gyder den kun olie på ilden, kræver streng-
hed og glemmer retfærdigheden.

Th. Ries til Jacob Jebsen. Oversættelse.

Åbenrå d. 29. nov. 1909.

Ærede hr. Jebsen!²³

Da hr. pastor Schmidt,²⁴ Vodder's planer i hvert fald er velmente, ville jeg ikke gerne simpelthen udeblive, men tillader mig at bede Dem give dette brev til hr. Schmidt i Tinglev, da jeg er bange for, at han ikke vil få det i tide med posten.

Jeg forstår ikke rigtigt, at man har måttet tage afstand fra så mangt og meget i det første indbydelsesprogram,²⁵ at man mere eller mindre er kommet bort fra brobygning, suum cuique,²⁶ dansk befrugtning af Nordslesvig, glæde over den anden parts egenart, udveksling af kræfter, uhildet retfærdighedssans over for modstanderen, appel til regeringen o. s. v. og er blevet mere tilbageholdende over for den dansksindede nordslesvigske broder, for så vidt muligt at få tilslutning fra alle sider og muliggøre grundlæggelsen af den nye forening; men, ærede hr. Jebsen, den ene sætning i § 2, punkt 6 kan jeg ikke erklære mig indforstået med: »også repræsentationen af bestemte sprogkrav ligger uden for foreningens bestræbelser.«

Netop dette hører efter min mening til den nye forenings kulturelle opgaver. Dette er en kultur- og dannelsesopgave for Fredsforeningen, helt bortset fra, at dansk sprogundervisning er en *politisk nødvendighed* her hos os.

Det rent kulturelle eller dannelsesmæssige behov for dansk sprogundervisning har jo allerede sin rod i, at vi bor nær ved grænsen, i det stærke samkvem og i de mange forbindelser af enhver art mellem folk på begge sider af grænsen, rent bortset fra det direkte ukulturelle at ville udelukke det nærliggende nabolands sprog fra skoledannelsen, at ville slå det ihjel. Vil kultur- eller fredsföreningen tilmed officielt godkende en sådan fremgangsmåde og på en vis måde medvirke til dette? Til trods for det kulturelle fundament, som foreningen skal opbygges på.

Vil man beskytte, værne om og kulturelt! konsolidere den ukultu-

relle danske dialekt og samtidig hjælpe med til at lægge hindringer i vejen for det kulturelt vigtige danske rigssprog og behandle det ukulturelt? Jeg må sige, at jeg havde ventet noget andet af en kulturforening.

Jeg anser tilmed den danske sprogundervisning for en *politisk nødvendighed*, for det virksomste middel til så vidt muligt at bremse og indskrænke besøget af de danske højskoler, det besøg, der i mange tilfælde kun finder sted for at give den nordslesvigske ungdom lejlighed til at tilegne sig det danske skriftsprog, som er det eneste sprog, forældrene kan tænke sig en skriftlig meningsudveksling imellem sig og deres børn, og som her fuldstændig unddrages dem. Ligesom man f. eks. gav danskerne anledning til at bygge forsamlingshuse ved at unddrage dem kroerne, sådan giver man dem permanent anledning til at besøge de danske højskoler, idet man lægger hindringer i vejen for danskundervisningen, og resultatet er, at »de kommer igen som fanatiske ungdomskere«.

Dette er min opfattelse af § 2,6, og altså et standpunkt, der er stik modsat den kulturelle fredsforenings med hensyn til et af dens vigtigste programpunkter. Jeg anser sætningen for at være lige vigtig i kulturel som i politisk henseende og i modstrid med foreningens bestræbelser.

Deres ærbødigste
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Oversættelse.

Åbenrå d. 3. dec. 1909.

Kære hr. dr!²⁷

Undskyld, at jeg skriver på tysk; men det falder mig lidt lettere, og jeg kan udtrykke mig mere korrekt på dette sprog; når det skal være på dansk, skal jeg lede for længe efter ordene. . . .

Men nu til slut noget af det, der jo i hvert tilfælde vil interessere Dem, »Nordslesvig, som det gærer.«

De rejste dengang skuffet bort,²⁸ De anede tilsyneladende ikke, at det nordslesvigske spørgsmål så hurtigt ville gøre sig bemærket igen,²⁹ og det var der igen i en håndvending, sandsynligvis for visse faktoreres vedkommende alvorligere end nogen sinde.

Først smilede man lidt overlegent ad denne kulturelle side og var skeptisk, og jeg må sige om mig selv, jeg var også af den mening, »kultur skal det være, men politik er det«.

Nu ligger sagen faktisk sådan for mig, og jeg tror, at jeg rammer det rigtige: »Af politik er du født, til politik skal du blive; men oprindelse og mål har gjort det kulturelle til den magtfaktor, der vil rumme hovedafgørelsen«. Dette har man vel snarere erkendt på dansk side end på tysk: »Den, der kulturelt har befolkningen i sin magt, har den også politisk«.

Og her har danskerne den store fordel på deres side, at deres demokratiske folkekultur står den nordslesvigske befolkning, selv den hjemmetyske, langt nærmere, er langt lettere tilgængelig end den, om jeg så må sige, noget stive, kolde akademiske tyske kultur, hvis akademiske repræsentanter heroppe har svært ved at få forbindelse og kontakt selv med de politisk ligesindede hjemmetyskere. Samtlige indfødte hjemmetyskere af middelstanden tænker og føler stadigvæk på dansk og har, hvis man fjerner deres politiske klæder, de selv-samme sæder og skikke, smag, ja særheder som de dansksindede, de vil også lettere være modtagelige for dansk kultur og læser også hellere danske aviser end tyske, og begge dele så meget mere, når man på dansk side undgår alt, hvad der er fanatiserende og politisk hadefuldt. Dette er den danske kulturs og dens presses magt og indflydelse, og indsigtfulde tyskere som pastor Schmidt³⁰ o. s. v., som ikke er blevet forarmede og forblindede af den politiske kamp, vil kunne indse dette, så meget mere som de ikke mangler hjemstavnskærlighed og -følelse, idet de i modsætning til de indvandrede har deres rod i Nordslesvig.

På tysk side er udsigterne til at sejre i den kulturelle kappestrid, kamp, langt mere tvivlsomme, og så meget mere tvivlsomme, hvis regeringen og Den tyske Forening,³¹ de ledende faktorer, ikke er så indsigtfulde, at de indser, at man partout³² må trække i land. Gør man ikke det, gør man det lettere for danskerne at røgte deres kultur og så også deres politik, medens man samtidig gør det umuligt for den tyske kultur- og fredsforening at gennemføre sine kulturelle, freds- og måske indirekte politiske planer.

At man inden for Den tyske Forening ikke er indforstået med alt det aggressive, men ønsker en fredelig holdning, er en kendsgerning, der måske også vil gøre sig mere gældende i fremtiden, idet det er min

antagelse, at moderate anskuelser mere og mere vil arbejde sig frem. Det var ganske vist ønskeligt, hvis man også på dansk side ville tænke på »lige for lige«-princippet og regne med de statslige forhold, som de nu engang er og vil vedblive at være.

Til slut, hjertelig hilsen
fra min kone og
Deres altid forbundne
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 11" Dcbr. 1909.

Kjære Herr Dr!

.....

De har ganske Ret med Hensyn til »Friedensvereins« Stilling til Deutsche Verein, men giv Tid, det vil komme af sig selv, imidlertid vil De have læst Pastor Schmidts sidste artikel,³³ som betyder en betydelig Klargjørelse, dog maa De huske paa at det ligger meget svært for den ny Forening, det gjælder om at overvinde en almindelig politisk Modbydelighed, Angst, Skeptik, man er overmættet, led og kjed af det hele, kan endnu ikke oversee hvad Foreningen vil og last not least forglem ikke Manden i Slesvig,³⁴ ved Siden af en vis Angst, er man tvungen til at regne med D. v. s.³⁵ Indflydelse og Magt; men Pastor Schmidt er en meget intelligent og dygtig Mand, traf De ham ikke da De var her? Jeg har havt min store Besvær med at vinde Herting³⁶ og Skibsreder Jebsen³⁷ for Sagen, det er ikke næmt, da man jo heller ikke maa komme bort fra det som ønskes opnaet og gjælder for Foreningens Point de vue,³⁸ det er en meget svær Opgave.

De har ganske Ret i, at det er bedre at man i Danmark holder sig udenfor, bare den danske Presse her nu har den rigtige Forstaaelse for at man ogsaa her bör holde sig retiré,³⁹ enhver for stærk Tilslutning eller Anerkjendelse kan gyde Olie i Ilden som ved Jürgensen Affairen,⁴⁰ der er saa meget at betænke derved og saa mange Synspunkter. Dog nu Slut, en hjertelig Hilsen og Tak fra min Hustru.

saasom Deres
Th. Ries

Th. Ries til Johs. Schmidt. Oversættelse.

Åbenrå d. 11. dec. 1909.

Meget ærede hr. pastor!

Med en vis forsagthed gennemlæste jeg efterhånden de forskellige programudkast for den fredsforening, der skulle oprettes. Det forekom mig, at man med hensyn til dennes stilling til det danske parti hertillands indtog en mere og mere reserveret stilling, ja, ensidigt var indstillet på kun at tænke på de dansktalende hjemmetyskere og kun at opbygge statutterne i den retning, medens man fuldstændig tog afstand fra brobygning, *suum cuique*⁴¹ o. s. v. og for en del betonedes dette ostentativt⁴² på det første møde i Tinglev.⁴³ Det var mit indtryk, at det første møde ikke forløb tilfredsstillende. Nu indrømmer jeg ganske vist, at man skal føle sig frem, før man tør tænke på en overbygning; er det først nødvendigt at tænke på en opbygning og meget af det, man gerne vil, det skal først fremtiden bringe, det kan kun opnås ved hjælp af ens egen opbygning og udbygning, og tilsvarende skal man slå sig til tåls og også anse mangt og meget som en quasi⁴⁴ forsøgsballon. Men optagelsen af sætningen, at man opgav sprogkrav i stedet for simpelthen at lade denne sætning falde ud, gjorde mig dog noget skeptisk med hensyn til, om man ikke til syvende og sidst for fredens skyld kom for langt væk fra sine egne mål, derved gjorde den nye forenings planer overflødige og fremstillede sig selv som svag og indholdsløs! Jeg sagde til mig selv: skal en nyoprettet forening i denne politisk fanatiserede, trætte og ængstende periode trods alt have udsigt til succes og tilslutning, så må den virkelig bringe noget *nyt*, noget, der kan vække interesse og helst kan appellere til folks følelser, selv om det selvfølgelig ikke unødvendigt må vanskeliggøre eller umuliggøre selve foreningens oprettelse. Det må overvejes, hvilket program den øjeblikkelige politiske situation i Nordslesvig både kræver og tillader; men noget *andet*, noget *nyt* skal det være, også for at man ikke kan sige »Ja, det har vi jo allerede, det er der jo ingen brug for.«^{44a}

Det, der får mig til at skrive i dag, er Deres artikel i nr. 287 af A. T.⁴⁵ Jeg kan ikke undlade at udtale min varme tilslutning over for Dem; indholdet såvel som formen gør det af med de mange slags bekymringer, jeg har næret. Jeg tror, at sådanne oplysende artikler i høj grad tjener den spirende sag; med de foregående artikler har De skabt det først underlag, og selv om antallet af åbne tilhængere

endnu ikke er imponerende, vil det vel blive større og større, jo mere man bliver opmærksom på, hvad det drejer sig om. Der er jo mange, som er lede og kede af det, man har haft indtil nu, og også indser, hvor lidet tilfredsstillende D. V.'s⁴⁶ virksomhed har været indtil nu, både med hensyn til at opnå politiske resultater og fredelige forhold i Nordslesvig, og som på den anden side sikkert kan gøres interesserede i den nye Fredsforenings bestræbelser for at nå frem til et kompromis og en forsoning. Man vil så meget lettere tilslutte sig foreningen, når man ser, at der også findes andre opfattelser end Den tyske Forenings, og at disse selvbevidst bliver forsvaret.

De specielt lokale interesser, handelens og håndværkets interesser, interesserer fra nabo til nabo, mangfoldige familieinteresser o. s. v. repræsenteres bedre af Fredsforeningen end af den aggressivt politiske Tyske Forening. Medens et medlem af Fredsforeningen og dets program til enhver tid vil kunne lægge sin nationale opfattelse for dagen, er medlemsskabet af Den tyske Forening for mange og i mange af dagliglivets hændelser hverken en anbefaling eller noget, der tilstræbes, og der er mange, der helst vil skjule det eller kniber udenom. Sådan som forholdene nu engang er i Nordslesvig og også vil vedblive at være, er enhver aggressiv politik og tvungen tilslutning til en sådan en stor ulykke eller hårdhed, ja, en synd for mange, for alle dem, der i kampen for det daglige brød først og sidst må tænke på deres eksistens, og som i langt de fleste tilfælde skal leve af såvel danskere som tyskere.

Men nu slut for i dag.

Deres
Th. Ries.

Th. Ries til Aage Friis. Oversættelse.

Åbenrå d. 20. dec. 1909.

Kære hr. dr.!

Hoslagt sender jeg Dem en artikel fra Apenrader Tageblatt,⁴⁷ skrevet af A. H., jeg antager dr. Herting;⁴⁸ i hvert fald vil den interessere Dem, så meget mere, som den sandsynligvis er påvirket og foranlediget af en oversigtsartikel, som jeg havde sendt til dr. Herting, og som var forfattet af mig, for at give ham et overblik over 1) pastor Schmidts hensigter (få dage senere gjorde pastor Schmidt det selv i en

Thomas Ries (1855–1923), Åbenrås viceborgmester 1906–19. I 1922 medstifter af Historisk Samfund for Sønderjylland og foreningens første kasserer. (Historiske Samlinger for Sønderjylland).

avisartikel, der faldt meget godt sammen med *mine* indtryk), og for det andet, min egen opfattelse af sagen.

Naturligvis afviger Herting, eller A. H., meget fra mine og pastor Schmidts anskuelse og især hensigter; han er den indvandrede antidemokrat og fortyskningsmand, der kun har sans for dette sidste og ingen forståelse for den nordslesvigske demokratiske egenart, en egenart, der adskiller sig fra den preussiske art, ligesom sydtysk også adskiller sig fra det preussiske væsen, en forskel, der ligeså vel findes mellem hjemmetyskere og embedsstanden, og som tit nok gør sig bemærket, når det politiske ikke tilfældigvis kitter sammen, og af og til danner et skarpt skel.

Men hvad hovedindtrykket af selve sagen angår: Hvordan stiller A. H. som medlem af Den tyske Forening sig til Fredsforeningen? Ja, der kan man nok blive forskrækket, for det ser ud til, at »man vil være gode venner med Fredsforeningen«, partout,⁴⁹ hvis det på nogen

måde er muligt. Ja, det ville være meget godt, hvis man havde de samme bevæggrunde og hensigter – men i begge henseender er der vel en himmelvid forskel. Jeg er bange for, kære hr. doktor, at jeg for mit vedkommende vil befinde mig som en spurv i tranedans, på den ene side med mit dansk inficerede hjerte og på den anden side med mit demokratiske sindelag, begge dele passer så forfærdelig dårligt sammen med mangt og meget på den loyale side; det bliver gjort så svært for én at vise loyalitet; jeg gjorde nok meget klogt i at nøjes med en almindelig skepsis og at erstatte mine politiske interesser med en velgørende sarkasme.

Nu slut og hjertelig hilsen, glædelig jul og et godt nytår, når jeg skriver næste gang til Dem, må jeg vel adressere til departementschef i Pressebureauet,⁵⁰ venlig hilsen fra min hustru.

Deres

Th. Ries

Th. Ries til Johs. Schmidt. Oversættelse.

Nordslesvig og den kulturelle fredsforening

»Den, der kulturelt får befolkningen med sig, har den også med sig politisk« – såsnart man kan tilslutte sig dette synspunkt, er det slut med hvert smil, hver skepsis med hensyn til den værdi eller mangel på værdi, man tillægger Tiedjes påstande: »den nordslesvigske kamp er blevet til en kulturkamp«, thi sådan forholder det sig faktisk.⁵¹

Selv om politikken er årsagen, selv om det politiske er formålet og det endelige mål i og omkring Nordslesvig; det, det kommer an på, er, hvilken kultur der specielt får større indflydelse, den tyske eller den danske; afhængigt heraf vil også det politiske blive afgjort. Jo mere en befolkning er og bliver tilfredsstillet kulturelt, des stærkere og mere selvbevidst vil den føle og vise sig, også politisk. Der er næppe nogen tvivl om, at den danske partiledelse har erkendt dette, og at dette er årsagen til de øvrige bestræbelser – trods alle anstrengelser for at forhindre dem – efter at give de dansksindedes politiske sindelag et kulturelt fundament. Og at de er godt på vej til at vinde Nordslesvig kulturelt, er en påstand, der ikke er grebet ud af luften, og som deles og indrømmes af mange.

Dette har hverken regeringen eller Den tyske Forening kunnet forhindre; om begge er skyld i denne udvikling, og hvor stor skyld de

har, skal ikke drøftes her, heller ikke, at det faktisk forholder sig således. At stadig større kredse må tilslutte sig dette og erkender de faktiske forhold, er hr. Tiedjes og i første række hr. pastor Schmidt, Vodder's fortjeneste. Nordslesvig er godt på vej til kulturelt at gå tabt for tyskheden, og dernæst også politisk, kan man roligt tilføje, Nordslesvig er mere dansk end nogensinde efter 64.⁵²

Begge hovedfaktorer, Den tyske Forening og dens presse, har fuldstændig svigtet, da det gjaldt om at forhindre dette, og langt den største del af den indfødte tyske befolkning er af den mening, at »det vil aldrig blive anderledes, i hvert fald ikke i vor tid«.

Lige så afmægtig Den tyske Forening har vist sig i denne retning, og måske med sin aggressive politik har været med til at hidføre denne udvikling og været skyld i den, lige så totalt forfejlet ville det være at antage, at Den tyske Forening ville kunne udøve en forebyggende indflydelse på den fjernere udvikling; dertil er den alt for ensidigt fremtrådt som kampforening; så måtte der af Saulus blive en Paulus, og det er der ingen, der tror om den; dertil er den alt for diskrediteret, og til syvende og sidst går Den tyske Forenings ledelse ud fra synspunkter, der fuldstændigt udelukker et kompromis og en forsoning. Trods alle advarsler og ønsker har Den tyske Forenings ledelse ikke kunnet beslutte sig til den nødvendige reformation af sin foreningsvirksomhed, og det ville vist have været spildt ulejlighed for pastor Schmidt og hans meningsfæller, hvis de til dette formål havde tilsluttet sig Den tyske Forening. Man foretrak at oprette en ny forening, vel vidende hvor mange vanskeligheder, den ville komme til at kæmpe imod, men i bevidstheden om, at det ikke gik på anden måde.

Den bebrejdelse, der så ofte rettes mod pastor Schmidt, at man burde have sluttet sig til Den tyske Forening og så påvirket den, er af disse årsager uberettiget. Der er fra foreningens egne rækker gjort forsøg nok for at gøre ledelsen mere moderat, også fra regeringens side, og ikke at forglemme fra afdøde gehejmeråd Jürgensens side.⁵³ Den behandling, han såvel som hr. v. Schoen⁵⁴ var ude for, er tilstrækkeligt bevis på, hvor ufejlbarlig foreningens ledelse anså sig selv for at være, og med hvilken hensynsløshed man forfulgte sine formål. Her kunne man ikke vente nogen eftergivenesshed eller imødekommenhed.

En anden bebrejdelse er den, at pastor Schmidt i alt for høj grad

er idealist, han fantaserer om kultur, og der findes jo kun en *politisk* nordslesvigsk sag. Hvad oprindelsen angår, er dette sandt; men at pastor Schmidt afgjort er realist, bevidnes allerede ved, at han langt før sine kritikere indså, at der af den rent politiske sag er opstået en kultur-sag, og at denne ubetinget må afgøres, før man kan tænke på det politiske, for, som det blev bemærket i begyndelsen, kun sådan som det kulturelle afgøres i Nordslesvig, kun sådan sætter politikken punktum; kulturen er blevet en magtfaktor. Og også i behandlingen af denne sag viser pastor Schmidt sig som ren realist og slet ikke idealistisk som f. eks. Tiedje; han indrømmer blankt, at udsigterne for tyskheden er blevet langt mere tvivlsomme på grund af det kulturelle spørgsmål, han regner med rette med, at den demokratiske danske kultur vil få et stort forspring hos befolkningen i Nordslesvig fremfor den mere akademiske stive tyske kultur; den passer bedre til det nordslesvigske folk; han er i så høj grad realist, at han kan indse, at den danske kultur endog står hjemmetykerne nærmere og vil være dem mere sympatisk end den tyske kultur og anser et intensivt dansk kulturarbejde for farligt for den svage hjemmetysker; han bygger ikke sine anskuelser op af idealisme, men af praktiske selvgjorte erfaringer og viden om alle nordslesvigske forhold, medens hans kritikere helst ville fremstille ham som idealist, ligesom de fremstillede Jürgensen som den ubevandrede udenforstående. Den øjeblikkelige politiske situation, den fortsatte udvikling vil levere det fulde bevis på, hvor den totale fejlslaphed af og uvidenhed om de nordslesvigske forhold hidtil har befundet sig.

Vil man nu sadle om på tysk side og tilslutte sig Schmidts og fredsforeningens bestræbelser eller endnu engang, som så mange gange tidligere, slås indbyrdes på livet løs? Vil man kunne indse, at man i kulturel, sproglig henseende har begået den samme politiske fejl som dengang, da man forhindrede danskerne i at gøre brug af kroerne og derved foranledigede bygningen af forsamlingshusene? Vil man kunne indse, at forbudet mod den danske sprogundervisning her driver den danske ungdom på de danske højskoler, for at de der kan lære det sprog, som de vil benytte i deres breve til forældrene, på de højskoler, hvor de ved siden af det kulturelle tilegner sig så meget andet, og hvorfra de vender hjem som ungdomskere.⁵⁵ Vil man kunne indse, at dansk kultur er en åndelig naturnæring for Nordslesvig, at den kun ved hjælp af et meget omhyggeligt kulturelt og også politisk arbejde

vil kunne erstattes af tysk kultur? – Fremtiden og den fortsatte udvikling vil vise det, og frem for alt må den hjemlige tyske presse på en ganske anden måde end hidtil vise sig både sin kulturelle og sin politiske opgave voksen.

Åbenrå d. 30. dec. 1909.

Kære hr. pastor!

Ovenstående skrev jeg til Herting, da han lejlighedsvis efter møderne i Tinglev bad mig om mit indtryk, få dage før Deres sidste artikel fremkom i Apenrader Tageblatt; det var mit indtryk, at jeg i mit indlæg til Herting ikke havde ramt alt for langt fra målet.

Igår talte jeg med Herting for første gang efter denne lejlighed, og han nævnte i den forbindelse, at han havde indmeldt sig i Fredsforeningen hos Dem. Da han i hvert fald først har gjort det efter moden overvejelse, ligger der vel også deri en anerkendelse og en tilslutning til Deres anskuelser, hr. pastor, og af den grund sender jeg Dem dette.

Hjertelig hilsen, et godt nytår

Deres ærbødige

Th. Ries.

Th. Ries til Johs. Schmidt. Oversættelse.

Åbenrå d. 2. feb. 1910.

Meget ærede hr. pastor!

Jeg kan næppe tro, at Fredsforeningen kan være tjent med en fortsat offentlig drøftelse, og i særdeleshed ikke, når det politiske er den beskyttende mur, som alle og enhver dækker sig bag. Da jeg til en vis grad har været med til at tage spørgsmålet op, vil jeg ikke undlade at fremlægge min mening over for Dem.

Hvis jeg gjorde det overfor offentligheden, ja, så ville det politiske kun igen blive skudt i forgrunden, og kun danskeren Ries ville kunne skrive sådan noget. Jeg er af den mening, at Nordslesvig af rent kulturelle grunde har behov for det »højdanske«,⁵⁶ ligesom kendskab til højdansk er et behov af alle mulige praktiske grunde – sådan som det nu engang er og sandsynligvis også vil blive ved med at være. Alt hvad der egentlig er blevet skrevet desangående, bekræfter denne opfattelse, og det er altid kun politiske årsager og betænkkeligheder, som

til syvende og sidst skal gøre det muligt for artikelskriverne at dreje af og erklære: »Nej, ikke højdansk«.

Sådan går det både hjemmetyskerne, Tageblatt⁵⁷ og medicinalråd Hansen;⁵⁸ de lader det saglige behov og berettigelsen falde og forskanser sig bag politikken. Ville man også gøre det i Elsass-Lothringen? Jeg betvivler, at medicinalråd Hansen dér ligeledes ville anse det franske for overflødigt, eller at han af tysk-politiske grunde ikke ville høre tale om det, at han ville foretrække den elsassiske dialekt frem for det franske og hæve den til skyerne som elsassisk egenart på bekostning af det franske og det tyske.

Som indfødt nordslesviger værdsætter jeg selvfølgelig hjemstavns sproget, men ser kun et rent lokalt omgangssprog i det; at overvurdere det på kultursprogenes bekostning ville jeg anse for lige så forkert; jeg finder det naturligt for den indfødte og praktisk for den, der skal opholde sig her, at man kender og bruger det lokale sprog; men jeg anser det ikke for en stor anbefaling, at man kan plattysk, henholdsvis plattysk, derimod nok for en stor mangel hos den, der vil være dannet, at han ikke kan højdansk, henholdsvis højtysk. Ved hele det opbud og vel også en bortødslen af praktiske kræfter, der er tale om her, ville jeg anse det for en såvel praktisk som nyttig bestræbelse, hvis de, der absolut vil være tyske, også energisk tilegner sig det tyske sprog, ligesom de dansksindede, der absolut vil forblive danske, tilegner sig det højdanske. Sindelagene forpligter til det tilsvarende sprog, begge bestræbelser ville være logiske og også betyde noget reelt. Såvel det plattyske som forøvrigt også det plattyske er her i Nordslesvig stedvis lidt efter lidt blevet et blandingsprog, som virkelig ikke er smukt og mere og mere forurener det tidligere plattyske sprog.⁵⁹ Nu vil jeg nok indrømme, at det kan forholde sig forskelligt; ude hos Dem har det plattyske måske holdt sig særlig rent, i Haderslev bliver det måske, som medicinalråd Hansen siger, påvirket af højdansk, hvad jeg forøvrigt – hvis det er sprogensende og ikke affekteret – ikke finder så ophidsende; men her hos os har det plattyske forlængst været et sprogligt misk-mask af alt muligt, bare ikke noget smukt, et sprog, som der ikke bør laves stads af, og som gerne må ombyttes med højdansk eller højtysk, hvad der ikke fører til et kulturelt tab. Sådan forholder det sig her, altså i hvert fald anderledes end hos Dem og vel også i Haderslev; men de dansksindedes indstilling til det er her også en anden end i Haderslev; her vil

man ikke indføre højdansk i stedet, men kun rense og kultivere det platdanske; sådan forholder det sig her, hvis der skal være tale om en sproglig indflydelse fra dansk side.

Hvordan en mand som medicinalråd Hansen, der i hvert fald sætter den danske litteratur højt, hvis sprog ofte er gået ham til hjertet, simpelthen vil have dette sprog skubbet til side af politiske grunde, et sprog, som han som dannet mand så ofte har lejlighed til at bruge og anser for noget selvfølgelig, ja, det begriber man kun, hvis man er total politisk inficeret, – men sådan forholder det sig, og det skal man regne med; jeg kan kun finde frem til smålige politisk inficerede anskuelser, ikke noget selvbevidst, indsigtfuldt eller kulturelt standpunkt.

Deres meget ærbødige
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Oversættelse.

Åbenrå d. 15. feb. 1910.

Kære hr. dr.!

Undskyld, at jeg skriver tysk; men det går bedre, derfor kommer De til at finde Dem i det; Deres artikel i Politiken⁶⁰ foranlediger mig til følgende.

Det er jo meget beklageligt; men med hensyn til Fredsforeningen kan man roligt sige, »det skulle ikke være«, og også uden stor resignation kan man simpelthen udelade »Gud bevare dig, det havde været så skønt«.⁶¹ Man har ikke forstået det! Hvis man kunne have besluttet sig til at gøre foreningen til en politisk forening på basis af Jürgensens anskuelser, ja, så havde man haft et program og dermed også et grundlag for en ny forening, og samtidig havde man fundet medlemmer til den. Jürgensens program⁶² var så at sige den parole, man ventede på! Det viste sig allerede på det første Tinglev-møde, hvor man blot behøvede at nævne gehejmeråd Jürgensen for at fremkalde en stemning og en ovation, som vidnede tilstrækkeligt om begejstringen over Jürgensens optræden. Den omstændighed, at de førende mænd ikke ænsede denne, viste desværre alt for tydeligt, at deres praktiske blik var langt bagefter deres øvrige hensigter og ønsker.⁶³

Og sådan er det også gået til, at man i stedet for at forstå og udnytte denne begejstring og dens årsag, i stedet for at oprette en politisk forening med humane, moderate politiske anskuelser, opbygget

på den kendsgerning, at »Nordslesvig er statslig tysk og vil vedblive at være det, men der findes også som noget varigt en dansksindet nordslesvigsk befolkning, som skal forsones med de forhold, der nu engang består, og som med tiden skal vindes, det skal være foreningens formål«, – i stedet henfaldt man til alskens filosofisk-teologisk doktrinære fortolkninger og planer, som pastor Schmidt desværre også blev smittet af. Lige så rammende og klart pastor Schmidt havde udtalt sig om nordslesvigske forhold i tidligere artikler og endnu i Malente,⁶⁴ lige så utydelig og upraktisk blev man, da man skulle til at råde bod på manglerne.

Trods alle advarsler og al skepsis over for deres planer havde man ensidigt bidt sig fast i det rent kulturelle, og det politiske, som dog samtlige nordslesvigske forhold, »som de er og ikke som de skulle være«, er opstået af, skulle være et noli me tangere.⁶⁵ Allerede under og efter det 1. Tinglev-møde fremtrådte det tydeligt, at politisk utilfredshed var spiritus rector,⁶⁶ over for hvilken den rent kulturelle sag trådte fuldstændig i baggrunden og hidtil faktisk er blevet ved med at være det. Alt, hvad der hidtil er blevet skrevet om sprogsprogs-målet og stillingen til dette, hvad enten det var for eller imod, er vel altsammen kommet fra et politisk standpunkt og har været politiske overvejelser, og hermed er rent kulturelle overvejelser blevet skubbet helt til side.

Det politiske sætter sit præg på alt, også pastor Schmidt kan ikke unddrage sig dette – beviset er hans stillingtagen til udvisningerne –, men hvad skal man så med dette såkaldte kulturprogram, der ikke er rammende, der politisk er upraktisk og upolitisk, som ikke begejstrer det store publikum, men lader det koldt?

Hvor ofte har det ikke heddet »det bliver aldrig anderledes her«; jeg er bange for, at efter dette kan man igen sige det med rette, – tiden er forpasset, også for pastor Schmidt, og kampen vil være det vedvarende, og i den bliver der iøvrigt på begge sider syndet nok så kraftigt, ligesom der desværre findes megen kamplyst. På dansk side kan meget undskyldes med, at »ungdom og visdom følges ikke ad«; af sidstnævnte artikel findes der ikke meget på tysk side.

Og nu for idag en venlig hilsen til slut, hvis det har interesseret Dem, skulle det glæde mig.

Deres
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 18" Februar 1910.

Kjære Hr. Dr.!

... Angaaende Strackerjahn,⁶⁷ Kähler⁶⁸ & Co. følgende: Hvis De kunde læse Copie af mine Skrivelser til Overpraesidenten fra 1908,⁶⁹ vilde De kunde overbevise Dem om, at jeg hele Tiden allerede den Gang stod paa det Standpunkt »uden en mere fornem, klog og pæn Optræden af den tyske Presse her i Nordschleswig ingen Bedring af Forholdene«; at jeg ved Siden af ogsaa holdt det for ønskeligt at man i samme Henseende paavirkede den danske Presse, var tildeels af saglige tildeels af taktiske Grunde. Det var for mig baade en Tilfredsstillelse og Beroligelse, da jeg kort Tid efter saae Deres Artikler i Politikken⁷⁰ og Jürgensens i Köllnische Zeitung.⁷¹ Jeg læste de samme Tanker og den samme Opfattelse om Pressen.

For at støtte Jürgensen fortsatte jeg min Opfordring til Overpraesidenten angaaende den tyske Presse, jeg skrev meget kraftig, usminket, at uden en Forandring i saa Henseende var alt forgjæves, han maatte kunne indsee det, men han var vel for svag.

Jeg fik en Advarsel, om ogsaa »wohlwollend«, men ingen Anerkjendelse, og Jürgensen endnu mindre, man var bange for den tyske Forening og dens Presse, – som imidlertid vel dog er bleven en Last ja til Besvær for Regeringen, mangt og meget tydes hen derpaa, men hvem kan blive klog paa det, dog ønskede man vistnok en mere reserveret, mindre aggressiv Holdning, og Strackerjahn var vistnok for fanatisk og ilter, men Kähler var den bedre af de to og ikke at glemme Dryanders⁷² gode Ven.

Saa kom Tiedje og Strackerjahns Overfald paa ham, foranlediget af Tiedjes erotiske Exkursion.⁷³ Saalænge man troede at Sagen i sig selv var Lögn benyttede man Leiligheden til at lade Str: falde og permitterede ham, men da det desværre viste sig at Str: havde saglig Ret og gamle Tiedje⁷⁴ med sin erklæring ogsaa var duperet, saa laa Sagen igjen til Gunst for Str:. Man frygter kanskee ogsaa Indiskretioner fra Str: Side, ligesom ved Pastor Jakobsen,⁷⁵ nok er det, officiel forsvinder Str: men vist ikke faktisk.

Ligesaa ubestemt er det om Kähler gaaer til Haderslev, man troer det ikke, der hvor man burde vide Besked, og jeg troer heller ikke at K. selv ønsker det, omend skjönt Dr:⁷⁶ jo vist nok vil have det, vielleicht ist es die Geldfrage, som tilsidst influerer det.

Naar Kähler i den sidste Tid skriver mere forsigtigt, saa ligger det deri at de Anskuelse som jeg stedse har kæmpet for, som Jürgensen traadte ind for, og som Fredsforeningen igrunder bygger op paa, gjør mere Indtryk som tidligere, – det maa kanskee ikke være –, men der er dog en heel Deel som taler derfor, og dog gjør man klogt i ikke at vente for meget, saalænge, som De ganske rigtig skriver, den tydske Ledelse ligger i Hænder paa Folk som ingen Hjemstavnsfølelser have og i almeen og socialpolitisk Henseende, have saa himmelvid forskjellig Anskuelse som vi. Jeg troer den danske Politik gjør klogest i at gaa sine egne Veie, jo mere besindig, mindre aggressiv, den er, desto klogere og bedre vil den kunne udnytte Alt det som ligger ganske naturligt for Danskheden i Nordslesvig; en *klog* Danskhed har sin ganske naturlig Berettigelse i Nordslesvig, hvorimod Tyskheden er fremmed og unaturlig, dette ligger i Folket selv.

Skulde De nu eengang undre Dem over mine Anskuelse og Skrive-rier, saa husk paa at jeg er Realpolitiker, som tildeels regner med Forholdene, men derved dog ikke kan komme fra, at jeg i mange Henseender har saa meget tilovers for Dansk Væsen, Sæder, Skikke, Litteratur og Dannelse, hier das Herz, dort der Verstand, ja ja kjære Hr: Dr!, vi Mennesker ere nogle mærkelige Nogle, som man siger paa det hoitærede Dialektsprog. Paa det sidste Tinglev Möde⁷⁷ var jeg forresten ikke med, jeg var bange for at jeg tildeels ikke stiltiende kunne höre paa Sprogdebatten som vilde komme, havde Mistillid til Sværmerierne for det plattedanske paa Bekostning af det Hoidanske, som jeg nu aldeles ikke stemmer overens med, – jeg er nu af den Mening at vi ikke kan faa for meget af Skriftsprogene her paa Grændsen, det platte skal saamænd nok konservere sig i sin Seighed og Blanding, den hele ideale Brutten med Folkedialekten kommer man ikke vidt med, hverken paa Dannelsesomraadet eller som politisk Konserveringsmiddel.

Venlig hilsen

Deres

Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 28er Aug. 1910.

Kjære Dr: Friis!

Man glemmer let i Danmark, at der altid vil være Noget af salig

Ludvigs Udtalelse »l'etat c'est moi«,⁷⁸ hos den herværende Regering og dens Underbefalingsmænd; Danskerne her have ikke behov at være extra gjenstridige, det er allerede en slem Sag naar de ere politisk dygtige, maaskee dygtigere som deres Modstandere, det maa ikke være, – man kan på tysk Side ikke forstaae at tiltrods for at man har Magten, dette dog ikke fører til det Resultat som man ønsker. Hvad ønsker man paa tysk Side? Ja efter hvad jeg kjender til preussisk Art, saa kan De kjære Hr. Dr.! blot læse Königsberger Talen,⁷⁹ det er ikke allene H. M.⁸⁰ Mening, men samme Anskuelse har enhver Landraad, ja alle Regeringsmændene her, »vi staaer for Regeringen, vi ere egnede til det og Folket ikke, men maa hellere ikke snakke alt for meget med«, – det er preussisk Maner og Anskuelse, og da det ubetinget mere eller mindre foreligger og forholder sig saadan, ja saa er det jo let forstaaeligt at Danskerne ikke ere »genehm«⁸¹ og skikkelige nok. De, som fra tysk Side leder Kampen i selve Nordlesvig, ere hovedsagelig Embedsmænd, i indre Politik Nationalliberale, Folk som baade ifølge Födsel, Opdragelse, Embedsstilling og politisk Anskuelse længere sydpaa, ere vandt til i politisk Retning at gjöre Udslaget, inde- sidde med, ja dirigere Majoriteten, Folk som igrunden ikke have stort tilovers for det store Mellempublikum, saalænge de ikke ere ledende, og i det Hele taget ikke seer sympathisk til Demokratiet, et Demokrati som ikke lader sig rokke »und nicht zu haben ist«.

O. P.⁸² er en svag Mand, saa længe han havde Stötte »von oben her«, kunde det til Nöd og Næppe gaae, men denne Stötte feiler, den feiler vist total fordi man »ganz oben« er bleven anderledes tilmode, som jeg har *sikker* Grund til at antage, det er ikke der som man kunde ønske. Har H. M. de samme Anskuelser, som Prinz Heinrich,⁸³ saa har han ingen Stötte der, tværtimod, Papiret tillader mig ikke at meddele mere. Prindsen var meget höflig, meget interesseret, offrede megen Tid, men han var ogsaa tydelig. Jeg har Grund til at antage at Underholdningen senere er gaaet til O. P., i ethvert Tilfælde har jeg det Indtryk at samme er skeet og ikke har været til Gavn for mig thi O. P. har været meget fremmed imod mig, men det hindrer ikke at jeg længes efter at tale med ham.

At Dryander,⁸⁴ UsLAR,⁸⁵ Tschirschnitz⁸⁶ e. c. t.⁸⁷ blive personlige er uundgaelig, ikke alletider er den herværende danske Presse saa klog eller saa fair, som den burde være, jeg vil indrømme at det holder svært altid at tænke paa hvad der er klogest, og tie stille resp: afsee

fra saa meget, men det er taktisk nödvendigt og ligesaa overlegen som den danske Presse er, ligesaa fair og muligst pletfri maa den være. Man er paa Regeringens Side vistnok kjed af Inblandinger som fra Tiedje⁸⁸ eller Schlaikjær,⁸⁹ og sidstnævnte er heller ingen anbefalende Bundesgenosse for Danskerne; jeg antager Regeringen ønsker mindre politisk Röre fra dansk Side, i Pressen ganske speciel, det er ubetinget »der Stein des Anstoszes«, hvis det lod sig gjöre, »mindre Politik i Offentligheden, hellere stærk kulturell Styrkning i al Besindighed og uden altfor megen Brask«, det ville vist være rigtigere og baade den nordslesvigske Danskhed, saasom Forholdet mellem Tyskland og Danmark, tjenligere. Der ligger ogsaa Noget i det, hvis den tyske Regering er kjed af det, jeg antager den danske er det ogsaa, man kan kanskee ogsaa være for dygtig paa dansk Side, og i ethvert Tilfælde for skarp som Flensborg Avis og Hr: Svenson,⁹⁰ – klog bør man være.

Venlig hilsen
Deres
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 21" Mai 1911.

Kjære Dr: Friis!

Mange Tak for Opmærksomheden ved Tilsendelsen af Brochuren,⁹¹ hvad der berører sympatisk er Tonen og Formen, derigjennem gavnes tillige selve Sagen, Noget som langtfra alle Tider bliver betænkt og oftest skader mere som det reen saglige. Desværre har man altfor tidt Lyst til at gaae paa, istedet for med List og Lempe at behandle Patienten, thi Nordslesvig og Forholdene her gjør man klogest i at behandle som saadan.

Mange Tak ligeledes for Deres Skrivelse af 11. April, hvis De var kommen hertil paa Deres Tysklands Reise, som jeg læste i Politikken, havde jeg nok havt Lyst til at vise Dem mit Materiale til vor Byes Krönike, som jeg lidt efter lidt har samlet og er voxet op til en fyldig Beskrivelse af gamle Tider her i Byen, og vel i Almindelighed. Ud af det Ene er det Andet kommen, lokalt, kulturelt, historisk ja naturligtviis det politiske ogsaa, som nu eengang hænger sammen med os og vor Fortid. . .

Jeg beklager, at jeg ikke har Dem her, for en Gang imellem at

kunne dröfte Indtrykkene man faaer af tidligere Tider, de Indfødte fra begge Sider ere for det meste hildede og partiske, jeg selv har snart med Hjerte snart med den saakaldte bedre Indsigt at gjöre, det er ikke let at gjöre Ret og Skjæl rigtig i vore Forhold, thi vi har paa begge Sider med megen Uret og Ufornuftighed at kæmpe. Dog dette kuns »nebenbei«,⁹² jeg glæder mig over at have funden en ædlere Tidsfordriv om jeg maa sige, thi der ligger en heel Deel i, idetmindste hos os, »Politik verdirbt den Charakter«, og min Kone siger alletider »æ Danske æ siel Skyld«.

Venlig hilsen fra os begge to
Deres
Th. Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 18te August 1911.

Kjære Dr. Friis!

Tilfældigviis læste jeg igaar baade Politikkens Artikel »Danmark og Tyskland«⁹³ saasom ogsaa til samme Tid Norddeutsche Allgemeines⁹⁴ Artikel i samme Art. De vil kanskee nok kunne tænke Dem at jeg har havt min Interesse ved at læse begge Yttringer og da jeg tör antage at det kunde interessere Dem at höre mine Anskuelser til samme, er jeg saa fri at meddele Dem disse, ikke som en Slags eensidig Beskyldning eller Anklage ikke af Uvilie imod Danskheden, men endnu stadigvæk fra et velvilligt Standpunkt, i det Ønske, om næppe Haab, at kunne bidrage til at man hinsides Grænsen ikke søger Karniklet⁹⁵ eensidigt, men, for at kunne opnaa bedre Forhold baade her, saasom imellem Danmark og Tyskland, ogsaa fra *alle* Sider overseer Situationen, som det er, og ikke burde være. Jeg har læst Artiklen i Preussische Jahrbücher og glædet mig baade over Indhold og Form, jeg har ikke læst Flensborg Avis⁹⁶ desangaaende, kan ikke yttre mig til samme, men maaskee er jeg igjennem Politikkens Kritik af samme »zur Genüge«⁹⁷ orienteret, og mine Tilföininger til Norddeutsche Allgemeines Elaborat⁹⁸ træffer kanskee Avis' Optræden ogsaa i denne Sag. Af Norddeutsches Paastande er ikke meget at fratrække, derimod kunde man føie en hel Deel til, uden at komme bort fra Sandheden, fra Kjendsgjæringer, som dagligdags foreligger. Man faaer det Indtryk at den nordslesvigske dansksindede Befolkning partout⁹⁹ skal blive i den Tro at Nordslesvig nok skal komme tilbage til Danmark,

ikke at vedkjende sig dette er ikke tilladt, er at svigte Sagen, de som ikke holde fast ved dette ere Overløbere; de som i Følge deres Fornuft, betragte denne Sag for afgjort, som i Følge saa mange andre Grunde ønske politisk Ro her, faae ikke Lov til at udtale disse Ønsker, man maa ikke falde i Ro, alt Sammenarbeide med Tysksindede er ikke ønskeligt, heller ingen Samkvem, hvo som omgaas med Tysksindede er tvivlsom i politisk Henseende, blive »misliebige« betragtet, og Hjemmetyskerne, – tiltrods for at deres Tysksindethed daterer sig mange Generationer tilbage, fra den Tid hvor den danske Regjering paa en grundig Maade selv sørgede for slesvigsk resp: tysk Sindelag hernede, medens dansk Sindelag var noget ukjendt Noget, – ja Hjemmetyskerne ere jo det simpleste, ynkeligste af alt.

Efter hvad man saa ofte hører, er man i selve Danmark, speciel i dannede Kredse, i gamle Høirekredse, ret utilfreds med Meget af det som forekommer i selve Kongeriget men man kan ikke indsee at det Samme heller ikke ønskes importeret her, at Regjeringen her modsætter sig det; Nordslesvig skal partout tage imod det, som man i selve Danmark helst tager Afstand fra, om nok saa umodent, nok saa uoverlagt, nok saa upraktisk, ikke at tale om politisk udfordrende, om ogsaa i selve Kongeriget usympatisk. Man skriver saa meget om det Ønskelige at have et bedre Forhold til Tyskland, men troer De kjære Hr: Dr! at der kuns gives een Vei imellem Danmark og Tyskland, nemlig over Nordslesvig, hvis saa er, maa man ogsaa fra dansk Side gjøre sit til at den holdes reen og ryddelig, dette skeer ikke, mindst fra dansk nordslesvigsk Side, er det ønskeligt, vigtigt for Danmark at Veien er i Orden, saa lønner det sig ogsaa at undersøge, om det ikke ligger i selve Veistrækningen. De veed jo at jeg til enhver Tid, paa hvilket som helst Sted, har interesseret mig for gamle Jürgensens¹⁰⁰ politiske Testamente, jeg har gjort det baade fra et Fornuftsstandpunkt saasom ud fra de Tanker, som Pastor Nielsen¹⁰¹ udtaler i sit Digt til Slesvig, men skal opnaaes Noget i saa Henseende og til virkelig Indførelse af et godt Forhold imellem Danmark og Tyskland, saa maa Receptet lyde à la Alfred Christensen¹⁰² »lad os nu endelig være lidt fri for det Nordslesvigeri«, og Nordslesvig selv maa sadle om, Ungdom og Viisdom følges ei ad.

Venlig Hilsen
Deres
Thomas Ries

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Apenrade, d: 7" Januar 1912.

Kjære Dr: Friis!

Skal vi ikke hellere give tabt, og lade den Steen ligge, som ikke er til at magte, det vil sige, »lade alt gaae sin skjeve Gang«, thi derom er vi vistnok lidt efter lidt enige, at Alt i saa Henseende, som bliver prøvet paa at faae et andet, bedre Forhold, saavel i det forjættede Land Nordslesvig, som imellem Danmark og Tyskland igang, mislykkes, ingen Forstaaelse finder. Der er ingen Ridderkors¹⁰³ at tjene ved denne Lejlighed, og er der een som bliver benaadet med det, saa er det ham selv til liden Glæde, kuns forbunden med en heel Deel nye Erfaringer, hvor slet, ja taabelig Verden er.

Det gik gamle Jürgensen¹⁰⁴ ikke bedre, istedetfor at høste en Anerkjendelse, led han en stor Skuffelse, ikke allene, »von oben her«,¹⁰⁵ som dog græmmede ham meget efter sine Breve at dømme, men endnu mere igjennem det at han ikke havde taxeret Forholdene rigtig, jeg troer det var godt at han quitterede igjennem sin Död, han sparede sig selv en heel Deel bittre Erfaringer, især i en Retning – det er ikke nemmt at stifte Fred i Nordslesvig, man kommer let i Klemme derved, og Tak, Anerkjendelse er ikke at hente.

Det gaaer her som imellem to Drengene som lang Tid har staaet paa Krigsfod med hinanden, skjönt Brödrene og ud af et Hjem kan man ikke forliges, man er for snært paa hinanden til at undgaae hverandre, den Kurre paa Traaden, som nu eengang er her, og som maa være her efter den lange Fortid Anledningen dertil har existeret, viser sig stadigvæk, der hörer en behændig Mester og Haand til at löse den, og dette er kuns mulig naar de fjendtlige Brödrene selv vil med til det, kan indsee, at det er til deres egen Gavn og Beste. En Mulighed for det sidste, forstyrrede Regeringen igjennem Köllerpolitiken. En ny Udsigt til samme Mulighed strandede igjennem den mislykkede Bülowpolitik,¹⁰⁶ dog mindre forskyldt fra Regeringens Side som fra Befolkningens Side, og mest forskyldt fra dansk Side her var ingen Forstaaelse for praktisk Politik, man stillede sig paa et Standpunkt som mere eller mindre gjorde det Regeringen umuligt at gennemføre en moderat, imödekommende Politik, man fandt stadig Feil, Haardhed og Uretfærdighed paa tysk Side, hvorledes man selv forholdt sig ransagede man ikke, og den Enkelte som tillod sig at yttre sig moderat eller foreslog praktisk Politik, ja han var bleven slöv eller ubrugelig,

en halv Forræder af den gode Sag. Regeringen maatte lidt efter lidt faae det Indtryk her var ikke meget at opnaa igjennem Imødekommenhed, man var tvungen til at see at konservere hvad tysk var, at beskytte Tyskheden thi den nordslesvigske Danskhed var ikke mere noget passivt Noget, men spillevende, og i Forhold til Danskheden fra 1864–1900 selvbevidt, politisk vækket, ikke hensygnende.

Den Skildring som Jürgensen gav af Danskheden i sin bekjente Artikel i Köllnische Zeitung stemmede ikke mere, den første paa tysk Side, som gjorde opmærksom paa Forandringen, var vistnok Strackerjahn,¹⁰⁷ den danske Høiskole og de unge Nordslesvigeres Besøg af samme viste sin Virkning. Ungdom og Politik, speciel den politiske Bondesön, »war die neue Erscheinung«,¹⁰⁸ man tog Strackerjahn ikke alvorlig, men Tidernes Forløb have givet ham Ret, den ungdomske Strømning¹⁰⁹ (see Gjögeungen) er den indflydelsesrige hernede, de Gamle maa med enten de synes om det eller ei, at Foretagelseslysten, Kamplysten herigjennem ikke er bleven mindre, Erfaringen og Klogskab ikke større, vil De let kunne forstaae, saadan ligger Sagen her. Ungdommen tænker ikke paa at give efter, det politiske er en Lyst for dem uden at Følgerne altid blive betænkte, Regeringen har en meget svær Stilling og det er ingen Under hvis den en Gang imellem gjør Misgreb, Taalmodigheden kan ikke altid slaa til.

Regeringen kan jo umulig være glad ved denne Udvikling, den staaer jo egentlig fuldstændig magtløs, thi igrunden er det saadan, den kan gjøre hvad den vil, den kan nok saa oprigtig ønske et godt Forhold til Danmark, Tilstandene her gjør alt umuligt, thi selve Danmark see kuns herpaa igjennem Ungdanskernes Brilller og Fremstillinger, og dog er der ingen hernede som trods al Preusseri foretrækker gamle Danmark for Nordslesvig.

Venlig hilsen

Deres

Th. Ries

Skulde De faa alt for mange Ridderkorse tilbagesendt,¹¹⁰ maa De gjerne sende mig et, det skal være mig en Ære at bære det.

Th. Ries til Aage Friis. Original.

Aabenraa, d: 7. Januar 1922.

Meget ærede Hrr: Dr: Friis!

Mange Tak for Tilsendelsen af »Det Nordslesvigske Spørgsmaal«. ¹¹¹

Jeg maa uvilkaarlig tænke paa den Tid da De for første Gang, igjennem Mathias Andresen,¹¹² saa ind til mig, og vi saa underholdt os om alt det Svævende, alt Det som Det den Gang laa, og det som De og ogsaa jeg mere eller mindre var enige om, og saa igjennem Geheimraad Jürgensen¹¹³ blev prøvet paa, men dog ikke lykkedes, – da sagde De til sidst »at Tid og Sag maatte forløbig hvile, thi Regeringen var for svag, og »der Deutsche Verein«¹¹⁴ den Mægtige«. Nu er det kommen anderledes, helt anderledes som vistnok de fleste Nordslesvigere den Gang tænkte. Thi hvad der ogsaa kanskee har været et Haab, om en Forvisning eller Sikkerhed, har der dog næppe været Tale.

Da vi kom under Preussen var jeg 9 Aar gammel, min Broder og jeg var de første Etaarige¹¹⁵ af dansk Familie som tjente her. Den Gang var Parolen den at Ungdommen gik til Danmark, men efter kort Tids Forløb det ændrede sig, den skulde blive her i Landet. Jeg kan godt huske at mit Sprog paa Realskolen i Flensborg blev udleet fordi for dansk, og senere og at jeg nok Etaarig vorde kunde, men dog ikke preussisk Lieutenant, fordi jeg havde sagt at jeg var Dansk, ja endda af dansk Familie. Men alt imens gik Tiden. Som Nordslesvig og Danmark maatte føie sig i at § 5 blev slættet, saa gik det i det Smaa og Dagligdags, i mange Aar, men det er vist nok H. P. Hansens Fortjeneste, at siden han til Roret kom, det var medens vi vare Sydpaar,¹¹⁶ var det ham, som organiserede en Modvægt, som baade gav Kraft og Interesse for at holde ud, og ei til vi til Danmark kom, saa dog for Danskere under Tyskland.

Lidt efter Lidt var han ganske vist ikke den Eneste, men dog vistnok Den som best forstod Vækkelsen, og uden Tvivl var første Mand for Folket, om han ogsaa ikke kunde tilfredsstillende dem Alle.

Fra hans Tid af har Bevægelsen faaet Noget at leve for, og i lige Maade Noget at leve af, hvori han rigtignok blev understøttet af baade Deutscher Verein, ja selve Regeringen.

Om det Sidste veed De ja selv godt Besked, hvor svag Regeringen i det Kloge var, hvor stærk Regeringens Modstander »der Deutsche Verein« sig udviklede, – det laa jo ligefor, at nu da Krigen kom, var Haabet der, at hvis Tyskland skulle underbukke, (om det som kommen er havde Ingen en Anelse) kanskee og Tiden kom, at vi kom hjem til Danmark, som et Haab *Folk* let klamrer sig til, medens en erfaren Politiker som H. P. Hansen maa være mere skeptisk.

Jeg troer jo nok at H. P. Hansens Grændse er den rigtige, og ogsaa

for Danmark langt den gavnligste, men saa meget beklageligere er det, at Nordslesvigs vistnok dygtigste Mand, baade for Nordslesvigs og Danmarks Vedkommende, nu staaer udenfor, istedetfor, med sine Kundskaber der hvor den bedste Mand nödvendig er, i selve Maskineriet. Det Nordslesvigske Spöragsmaal er endnu langt fra löst, med Det at vi er kommen fra Tyskland og en Grændse söndenfor, nu gjælde det först og fremmest Opbygningen under Danmark, at have Forstaaelse for det som mangler, kanske lidt mindre Politik, det er ikke Det som mangler, er der rigelig af, men hverken af Udkomme eller det daglige Livs Fornödenheders Tilfredsstillelse.

Venlig hilsen
Deres
Thomas Ries

NOTER

Forkortelser:

LAS: Landesarchiv Schleswig-Holstein, Slesvig.

RA: Rigsarkivet, København.

SHL: Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek, Kiel.

LAS. Abt. 320. Apenrade. Nr. 122.

Apenrade, den 2. Februar 1899.

Geehrter Herr Bürgermeister!¹

Ich weiss allerdings nicht ob die Sache an sich von Belang ist, ziehe aber doch vor, Sie über meine Stellung in diesem Falle zu unterrichten. Es handelt sich um das Flaggen beim Hiersein Herrn von Köllers.²

Vor meiner Wahl zum Stadtverordneten habe ich mich bestrebt das Politische möglichst zu meiden, theils von Kundschaft halber, theils habe ich es für mich als das Tactvollere gehalten in meiner speciellen Lage. Bei der Uebnahme des Stadtverordnetenmandats habe mir es fest vorgenommen auch in Zukunft bei diesem meinem politischen Princip zu verharren, um mich schliesslich von den Verhältnissen nicht treiben zu lassen.

Aus diesem Grunde werde ich an einer Flaggung nicht theilnehmen, habe mir aber erlaubt Ihnen meine Veranlassung dazu auseinanderzusetzen.

Ergebenst
Thomas Ries

1. Gustav Rickmers var borgmester i Åbenrå fra 1898 til sin død i 1916. Han deltog ikke i det nationalpolitiske arbejde.
2. Ernst Matthias v. Köller (1841–1928) var overpræsident i provinsen Slesvig-Holsten 1897–1901. Hans hårdhændede germaniseringspolitik i Nordslesvig bevirkede, at det regeringstro flertal af de tysksindede voldsomt hyldede ham, da han i 1899 besøgte Nordslesvig; 13. februar var han i Åbenrå.

LAS. Abt. 301. Nr. 2228.

Apenrade, den 25ⁿ Juli 1908.

Excellenz,

Hochverehrter Herr Oberpraesident!³

Ohne aufdringlich zu scheinen, war es mir nicht möglich Eurer Excellenz Aufforderung nachzukommen, seiner Excellenz dem Herrn Minister des Innern, etwaige Wünsche und Anschauungen meinerseits zu unterbreiten. Da ich annehmen durfte, dass bei der noch immer vorhandenen politischen Aufregung, seiner Excellenz mehr als Genügendes zur Beleuchtung der bösen Dänen, vielleicht in etwas einseitiger Weise vorgetragen worden ist, hatte ich allerdings den Wunsch Excellenz gegenüber zu versuchen, auch von anderer Seite die augenblickliche Sachlage und Spannung zu beleuchten; bei dem Interesse, welches ich bei Ew. Excellenz voraussetzen darf, erlaube ich mir nachträglich schriftlich darauf zurückzukommen.

Ich räume von vornherein ein, dass es gewiss bei den Dänen Elemente giebt, die von Seiten der königlichen Regierung kein Entgegenkommen wünschen, und *dieses* als den gefährlichsten Feind für den Fortbestand der dänischen Bewegung und Partei ansehen und demgemäss bekämpfen! Aber ob diese Elemente auf die Dauer Erfolg haben mit diesen Mitteln, die durchaus den Bedürfnissen und Neigungen des grösseren dänischen Publikums widersprechen dürften, das möchte ich bestimmt bezweifeln, nach der allgemein geltenden Theorie »Unfriede verzehrt, Friede ernährt«. Ebenso sicher wie das Bedürfniss des Friedens und der Ruhe bei den meisten schliesslich das vorherrschende werden wird, ganz besonders wenn von Seiten der Regierung nichts Störendes geschieht, ebenso sicher sind ruhige, friedliche Verhältnisse, durch die keine Absonderungen, sondern Verschmelzungen herbeigeführt wird, das beste Mittel zur Förderung eines fortschreitenden Deutschtums, ganz besonders wenn die Regierung zu gleicher Zeit statt mit forcirter offener Germanisirung mit kräftigen wirtschaftlichen Unterstützungen nachhilft.

Es wird den Dänen permanent Frechheit, Anmassung vorgeworfen, — etwas mag immerhin hier und da vorhanden sein, je nachdem wie das Temperament, aber theils hat es ja nicht viel an sich; wo Regierung, Beamtschaft, Schule, Communal- & Gemeinwesen alles deutsch ist, in den Städten grosse deutsche Majoritäten sind, — theils liegt es weniger bei den Dänen, sondern es ist die grosse Reaction, Enttäuschung, Erbitterung bei den Deutschen über die erlittene Wahlniederlage⁴ die es verursacht, denn es ist jedenfalls sicher, hätte Dr. Hahn⁵ gesiegt würde man von all den Klageliedern nichts gehört haben, sondern statt dessen chauvinistisch & optimistisch sein.

3. Provinzen Slesvig-Holstens overpraesident 1907–14 var holsteneren Detlev v. Bülow-Bossee (1854–1926). Han forsøgte i begyndelsen at føre en imødekomende politik over for danskerne. Den 24. juli 1908 besøgte han under en rundrejse i Nordslesvig sammen med indenrigsminister v. Moltke Åbenrå. Ries' brev er uden tvivl fremkaldt af en samtale, han ved denne lejlighed har haft med v. Bülow.
4. Landdagsvalget juni 1908 viste markant dansk fremgang.
5. John Henri Hahn (1867–1920) var dommer i Nordborg 1896–99, i Sønderborg 1899–1906, landsretsdommer i Flensborg 1906–11, og derefter Landgerichtsdirktor i Kiel. Fra 1902 var han formand for den regeringstro og stærkt danskfjendtlige Deutscher Verein für das nördliche Schleswig (se note 22) og opstillede, uden at blive valgt, som tysk kandidat ved rigsdags- og landdagsvalg.

Es lässt sich allerdings nicht verhehlen, dass auf beiden Seiten die Presse eine böse Rolle spielt und wenn der Heimdal auch seinerseits durch seine Angriffe auf Herrn Dr. Dryander⁶ sich in ein recht scheussliches Licht gestellt hat, muss andererseits eingeräumt werden, dass die von der Regierung subventionirte, durch Herrn Dryander kontrolirte hiesige deutsche Zeitung,⁷ sich monatelang ähnliches gegen H. P. Hansen geleistet hat.

Kömmt dann hinzu, dass dem Anschein nach, Dr. Kähler⁸ wie Strackerjahn,⁹ die beiden Widersacher der Dänen, bei der Regierung persona grata¹⁰ geworden sind und durch Aufmerksamkeiten geehrt werden, dann darf man sich nicht wundern, wenn die Dänen irre werden und kein Vertrauen zu der Regierung haben. Könnte die Presse beider Richtungen zum Einlenken beeinflusst werden, wäre jedenfalls ein Grosses erreicht, was die Zeitungen bringen glaubt leider dessen das Volk, wenn es auch noch so unwahrscheinlich ist und wenn man auch noch so oft die Behauptung hört »Ja wenn die Zeitungen bloss nicht wären«.

Ich darf die bestimmte Behauptung aussprechen, weder Schiffsreder J. Jebsen¹¹ einerseits noch H. P. Hansen andererseits haben ein Bedürfnis für, noch entspricht es ihren politischen Anschauungen und Gesinnungen, dass ihre Zeitungen so auftreten wie sie thuen.

Wenn man den Dänen auch nichts gewährt was sie stärken kann, andererseits aber keine Gewaltgermanisirung treibt, – bei dem naheliegenden ganz natürlichen grossen Verkehr und den vielerlei Beziehungen zwischen hüben und drüben, der grossen Stammverwandschaft zwischen dem Gros der dänischen Partei, die *Bauern* mit den Demokraten jenseits der Grenze, die dort zur gleichen Zeit an der Regierung sitzen, – ist eine beschleunigte Gewaltgermanisirung ebenso unmöglich wie unpraktisch; man überlasse es der Zeit und unsern bessern Einrichtungen nach und nach.

Hochverehrter Herr Oberpraesident, dieses sind meine Wünsche und Anschauungen die ich hätte dem Herrn Staatsminister¹² vortragen mögen.

Ich verbleibe

Ew. Excellenz ganz ergebenster

Th. Ries

-
6. Gottfried Ernst Dryander var 1906–08 konstitueret landråd i Åbenrå og 1908–13 landråd i Haderslev.
 7. Det i 1906 grundlagte, statsstøttede Apenrader Tageblatt.
 8. Julius Kähler (1873–1952) var 1906–29 redaktør af Apenrader Tageblatt, 1929–33 af Nordschleswigske Zeitung.
 9. Karl Eginhard Strackerjan (1854–1921) var 1899–1910 redaktør af Schleswigske Grenzpost i Haderslev. De vanskeligheder, han med sin fanatisme voldte regeringen, førte til, at han måtte afgive redaktionen af dette officøse, statsstøttede dagblad; han virkede derefter som leder af et statsstøttet, tysk telegrambureau i Haderslev, men var tillige førende medarbejder ved bladet.
 10. D. v. s. velset person.
 11. Jacob Jebsen (1870–1941) var en liberalt indstillet skibsreder i Åbenrå, der i kraft af sin stærke økonomiske position spillede en førende rolle for byens tyskhed; efter 1933 nedlagde han sine tillidshverv inden for det tyske mindretal.
 12. D. v. s. indenrigsministeren.

LAS. Abt. 301. Nr. 2228.

Apenrade, d: 31. August 1908.

Excellenz,

Hochverehrter Herr Oberpraesident!

In dem Schreiben Ew. Excellenz an mich vom 12/8., bemerken Excellenz »dieses Ziel wird am leichtesten erreicht werden können, wenn es auch in den dänischen Kreisen unterlassen wird, allzu rüdrig vorzugehen, wer darauf in anständiger Weise einwirken kann, wird sich gewiss ein Verdienst um den Frieden in der Bevölkerung und um ihr Wohlbefinden erwerben«.

Mehr oder weniger hierauf hin, erlaubte ich mir den Brief vom 25. Juli an Eure Excellenz zu richten und sprach in demselben einerseits die Vermuthung aus, dass es bei den Dänen wohl Elemente gäbe die eine wohlwollende Regierungspolitik nicht wünschen, – andererseits auch den Wunsch, dass man von Seiten der Regierung wenn möglich die Presse beeinflussen möge, und zwar auf beiden Seiten.

Das inzwischen eingetretene Verhalten und Auftreten der dänischen Presse, gibt mir Veranlassung ganz ergebenst Ew. Excellenz darauf aufmerksam zu machen.

Das mehr oder weniger bei den einzelnen dänischen Zeitungen immerhin vorhandene taktvolle Verhalten nach der Landtagswahl,¹³ – die, vielleicht von der dänischen Regierung in »Politikken« inspirirten Leitungsartikel¹⁴ über nordschleswigsche Verhältnisse, im August Monat, die dem Anschein nach, noch weiter in theils aufklärender, beruhigender, theils auch rügender Weise fortgesetzt werden und von der hiesigen dänischen Presse weiterbefördert und auch theilweise beigestimmt werden – die neuen Artikel von Erich Schlaikjer¹⁵ in der »Hilfe«,¹⁶ bekunden aufs deutlichste ein einmüthiges Bestreben von Seiten der dänischen Partei & Bewegung von ihrer Seite sich Mühe geben zu wollen, das Ihrige zu thun um die Herbeiführung ruhiger politischer Verhältnisse in der Nordmark nicht zu verhindern.

Wenn es für mich selbstverständlich schwer hält und nur in äusserst vorsichtiger Weise möglich ist, politischen Einfluss auf die hiesige dänische Presse zu erreichen und auszuüben in der Richtung eines ruhigen und nicht hetzenden Auftretens von ihrer Seite, habe ich doch den bestimmten Eindruck bekommen, dass auf Seiten der dänischen Presse ein viel grösseres Bedürfniss für ruhige politische Verhältnisse vorhanden ist, wie ich mir gedacht hätte, und man sich wohl der Ermahnung »Politikkens« anschliesst, dass ruhige Verhältnisse für sie besser und wünschenswerther ist, wie als »Martyrer und Verfolgte« dazustehen.

Die dänische wie deutsche Bevölkerung wird sich gerne diesen Anschauungen der Presse anschliessen und anbequemen; möge die deutsche Presse auch in diesem

13. Se note 4.

14. Politiken bragte den 24. aug. 1908 en leder, der opfordrede nordslesvigerne til ikke at lade sig udæske til skade for dem selv og betonede, at man i kongeriget endnu ikke fuldt ud forstod, at det dansk-tyske grænsespørgsmål krævede den pinligste takt og hensyntagen.

15. Erich Schlaikjer (1867–1928), hjemmetysk forfatter, født i Åbenrå. Før verdenskrigen var han knyttet til oppositionelle kredse og angreb regeringens politik i Nordslesvig. Fra 1920 var han en yderst danskfjendtlig repræsentant for den tyske reaktion.

16. Die Hilfe var et politisk-litterært ugeblad, grundlagt 1895 af den national-socialen politiker Fr. Naumann. Schlaikjer var fast medarbejder ved det.

Sinne sich verhalten und nicht permanent von den Anmassungen und Frechheiten der Dänen fabuliren. Eigenschaften, die der Bevölkerung selber, sei es Dänen oder Deutsche, eigentlich gänzlich fern liegen.

Ein Jeder der die hiesige Bevölkerung kennt, sei sie deutsch oder dänisch muss bei ruhiger Beurtheilung, sich über solche Ausdrücke wie Irredentisten, Umstürzler, [uläseligt ord] wundern; diese einfachen Leute, hauptsächlich vom Lande mit ihrer Pfeife in der Brust- oder Hintertasche, sehen wahrlich nicht staatsgefährlich aus, haben höchstens durch Sprache und Gewohnheiten etwas mehr gemein mit ihren Gleichgestellten vom Norden, wie mit den Deutschsprechenden nach dem Süden zu; ihre politischen Liebhabereien zu sehr beachten, heisst sie schliesslich bedeutender zu machen, wie sie in der That sind.

Darf ich mich der Hoffnung hingeben, dass Excellenz mir meine Offenheit nicht übelnimmt!

Ich verbleibe Ew. Excellenz
ganz gehorsamster
Th. Ries

LAS. Abt. 301. Nr. 2228.

Apenrade, d: 3° October 1908.

Excellenz,

Hochverehrter Herr Oberpraesident!

Gestatten Eure Excellenz, dass ich Folgendes, welches auf die Bestrebungen Deutsche und Dänen einander näher zu bringen nicht ohne Einfluss sein dürfte, erwähne.

Kaufmann Hans Danielsen hier,¹⁷ von Geburt dänisch gesinnt, im täglichen Leben sich nie mit Politik abgebend, nie an dänische Versammlungen und Vereine theilnehmend, sondern unpolitisch, ruhig und bescheiden, bei jeder kommunalen Feier seine Hand darbietend zum Schmücken des Hauses e. t. c., noch voriges Jahr beim Marinemanöver, da Einquartirung, sowohl hoher Officiere wie Mannschaften, ein in jeder Weise fürsorglicher Wirth, – noch mehr wie sonst geboten wird, überhaupt einer von denen die sich den politischen Verhältnissen anbequemt haben und dem jede Wühlerei ein Greuel ist, – wird geschäftlich boykottirt, weil er, im Bewusstsein seines sonstigen durchaus unpolitischen Verhaltens, am Wahltag, wählt. Dieser Fall wiederholt sich 2 Male.

Man darf wohl bezweifeln, ob das der richtige Weg ist, Dänen wie Deutsche zusammenzuführen und die Gegensätze auszugleichen. Diese Boykottbestrebungen sind seit der Landtagswahl, besonders von Seiten der Beamten so offenkundig vorhanden, dass dadurch in politischer Beziehung das Gegentheil von dem erreicht wird was Eure Excellenz zu erreichen wünschen.

Dänisch gesinnte Gewerbetreibende, die mit Rücksicht auf Ihre stets politisch gemischte Kundschaft, weder sich erlauben dürfen, noch das Bedürfnisz haben, politisch hervorzutreten, resp: sich mit den dänischen Vereinen und Versammlungen abzugeben, werden durch den Boykott veranlasst, solches zu thun, und aus

17. Hans Danielsen (1866–1927) var en kendt, dansksindet købmand i Åbenrå. I en indberetning, som Aage Friis 6. sept. 1909 sendte til det danske udenrigsministerium (Udenrigsministeriets arkiv, RA, 7 E, nr. 67), hedder det, at et medlem af magistraten i Åbenrå – uden tvivl Thomas Ries – »tvang Dryander . . . til at tage ordre om boykotning tilbage.«

moderaten, politisch gleichgültigen Anschauungen entstehen bittere, entgegengesetzte, genau wie zur Koellerzeit infolge der Koellermittel.

Wenn ich seiner Zeit mir erlaubt habe, Herrn Landrat Dryander¹⁸ als den bestgeeigneten Beamten für unsern Kreis sehr warm zu erwähnen, – in obigem Punkte versagte seine Einsicht. Verhältnisse, die bisher nicht vorhanden waren, sind leider jetzt da, und zwar wird, veranlasst durch die grözere Gehässigkeit auf deutscher Seite, speciel nach und in Folge der Landtagswahl, dieselbe böse Saat auf dänischer Seite emporschiessen. Der Herr Assessor¹⁹ hat jedenfalls das Beste gewollt, wollte aber im Handumdrehen Erfolge seiner persönlichen Liebenswürdigkeit sehen, besonders durch die Hahnsche Wahl; hierbei verlangte er mehr, wie er bei einer langjährigen Gegenpartei einerseits, andererseits in Folge der Hahnschen Candidatur, erwarten durfte, daraus entstand leider bei ihm eine nicht berechtigte Enttäuschung ja Erbitterung, die auch theilweise zum Vorschein kam, und ihn den Dänen gegenüber schärfer und politisch einseitiger darstellte, wie er wohl war und sein wollte.

Bei dieser Sachlage wäre ein Erfolg seiner fortgesetzten Thätigkeit hier vielleicht fraglicher, sein patriotischer Eifer verleitete ihn auf die Germanisirung sein Hauptaugenmerk zu richten, ohne zu bedenken, ob auch die genügende Vorbereitung dazu vorhanden war; die Boykottbestrebungen gaben keine gute Unterlage für die Germanisirung.

Es ist eine ganz natürliche Erscheinung wenn Dänen Neigung haben bei Dänen zu kaufen und Deutsche bei Deutschen, aber andererseits dient eine systematische principielle Handhabung des Boykotts wie sie die Beamten jetzt auszuüben planen, nicht der Deutschen Sache, aus anfangs erwähnten Gründen, und es giebt in der That nur wenige deutsche Gewerbetreibende, die nicht dänische Kundschaft haben und sie auch nicht entbehren können. Der Gebrauch des Boykotts liegt den Beamten viel näher wie den Nichtbeamten; erstere sind pekuniar unabhängig, letztere dagegen aufeinander angewiesen und von einander abhängig.

Als ich das letzte Mal die Ehre hatte, mit Excellenz hier zu sprechen, erwähnten Sie das Verwerfliche des Boykotts, die nach und nach immer mehr zu Tage tretenden Bestrebungen und deren Folgen geben mir Veranlassung dieses Ew. Excellenz zu unterbreiten.

Ew. Excellenz ganz ergebenster
Th. Ries

RA. Aage Friis' privatarkiv. Breve fra Thomas Ries.

Thomas Ries (Senator i Aabenraa) egenhändige Optegnelser, August 1909.²⁰ Als Abkömmling einer dänischen Familie, stehe ich selbstverständlich allem guten Dänischen sympathisch gegenüber, aber andererseits sagt mir meine Vernunft, dasz wir uns politisch dementsprechend so einrichten sollen, wie es einmal ist und auch bleiben wird, deutsch ist Nordschleswig und wird es auch bleiben, also ein loyaler Standpunkt; dieses giebt mir wiederum das Recht zu dem selbstverständlichen Wunsch, den ich habe, – hier nur eine Handhabung einer Politik zu sehen, die es mir möglich macht bei einem loyalen Standpunkt zu verharren und es auch den

18. Se note 6.

19. D. v. s. Dryander, der havde titel af regeringsassessor, indtil han overtog stillingen som landråd i Haderslev.

20. Notat af Aage Friis.

übrigen Nordschleswigern ermöglicht, sich diesem Standpunkt offen und ehrlich anzuschliessen.

Eine solche Politik hat der verstorbene Geheimrat Jürgensen²¹ zutreffend dargelegt, nur sie ermöglicht Ausgleich und Anschluss, Aussöhnung mit, und Anerkennung der staatlichen Verhältnisse.

Von dänischer Seite möge man als Beweis, dasz man nicht starr ablehnend ist, der Regierung eine wohlwollende Politik erleichtern, und ganz besonders nicht bei jeder Gelegenheit, wie in der Presse, zu dokumentieren suchen, dasz »es ist der deutsche Kaiser und nicht unser Kaiser e. c. t.«. Dieses Auftreten giebt ein gewisses Recht zu dem Vorwurf des Irredentismus einerseits – hat andererseits für die Dänen keinen praktischen Werth, wohingegen es sie schädigt und auch die Deutschen mit Recht verletzt.

Der Deutsche Verein,²² als Corporation, ist eine logische Entwicklung der hiesigen Verhältnisse, wie die dänischen Vereine, aber sein Auftreten ist nicht den Regierungsbestrebungen und der Beruhigung Nordschleswigs förderlich, dazu hat er zu stark das Bedürfnis des Bekämpfens und verliert zu gleicher Zeit jede Fähigkeit versöhnend und ausgleichend zu wirken, so wie er auftritt gieszt er nur Oel ins Feuer, fordert Strenge und vergisst die Gerechtigkeit.

SHL. Fredsforeningens arkiv. Cc 13 B. Breve til pastor Schmidt.

Apenrade, d: 29" November 1909.

Sehr geehrter Herr Jepsen!²³

Bei den jedenfalls gutgemeinten Plänen des Herrn Pastor Schmidt,²⁴ Wodder, möchte ich nicht ohne Angabe meiner Gründe zu meinem Wegbleiben, einfach wegbleiben, sondern erlaube mir Sie zu bitten, diesen Brief Herrn Schmidt in Tingleff zu geben, da ich befürchte, dasz er mit der Post ihn vor dem nicht erreichen dürfte.

21. Christian Jacob Jürgensen (1833–1909) var født i Stubbæk ved Åbenrå som søn af en slesvig-holstensksindet gårdejer. Han blev 1864 aktuar i Toftlund og var 1867–80 dommer i Rødding. Han erhvervede sig her et betydeligt kendskab til nordslesvigske forhold og var afholdt af befolkningen. I 1880 blev han dommer i Husum og var fra 1882 til sin død nationalliberalt medlem af landdagen. I sine sidste år blev han kendt for sin heftige kritik af regeringens nordslesvigske politik, især på grund af en artikel, han offentliggjorde i Kölnische Zeitung 5. okt. 1908. Han gik ud fra, at danskheden i Nordslesvig uundgæeligt ville gå tilbage, men håbede samtidig, at danske og tyske i Slesvig kunne leve fredeligt sammen under den tyske stats beskyttelse.
22. Der deutsche Verein für das nördliche Schleswig oprettedes i 1890 som samlende, navnlig tysk nationalpolitisk organisation for Nordslesvig. Formand var fra 1902 J. H. Hahn (se note 5). Foreningen gik ind for en hårdhændet politik over for den dansksindede befolkning og havde betydelig indflydelse på regeringens handlinger i Nordslesvig.
23. Adressaten er skibsreder Jacob Jepsen, Åbenrå (se note 11).
24. Pastor Johannes Schmidt (1869–1959), af hjemmetysk slægt, 1896–1919 præst i Vodder. Fra grundlæggelsen i 1909 var han formand for den af ham skabte Verein für deutsche Friedensarbeit in der Nordmark, som vendte sig mod Den tyske Forenings politiske kurs. Fra 1920 var han det tyske mindretals politiske fører, indtil han i nazitiden blev skubbet tilside.

Ich kann es nicht gut begreifen, dass man von so Mancherlei des ersten Einladungsprogramms²⁵ hat Abstand nehmen müssen, dass man von einem Brückebauen, von *Sum cuique*,²⁶ dänischer Befruchtung Nordschleswigs, Freude an des Andern Art, Austausch der Kräfte, unbefangenen Gerechtigkeitsinn gegen den Gegner, Apell an die Regierung u. s. w. mehr oder weniger abgekommen ist und dem dänisch gesinnten nordschleswigschen Bruder gegenüber, zurückhaltender geworden ist, um wenn irgend möglich von allen Seiten Zustimmung zu finden, und die Gründung des neuen Vereins zu ermöglichen, aber verehrter Herr Jebesen, mit dem einen Satz in § 2, Punkt 6, kann ich mich nicht einverstanden erklären, »auch die Vertretung bestimmter Sprachforderungen liegt ausserhalb der Vereinsbestrebungen«.

Gerade Dieses, meine ich, gehört zu den kulturellen Aufgaben des neuen Vereins, gerade Dieses ist eine kulturelle und Bildungs-Aufgabe des Friedensvereins, ganz abgesehen von der *politischen Nothwendigkeit* des dänischen Sprachunterrichtes hier bei uns.

Das rein kulturelle oder Bildungs-Bedürfnis für den dänischen Sprachunterricht wurzelt ja schon alleine in unserer Grenzlage, in dem starken Verkehr und den vielen Beziehungen jeder Art zwischen hüten und drüben, ganz abgesehen von dem direkt unkulturellen, die Sprache des naheliegenden Nachbarlandes aus der Schulbildung ausschlieszen zu wollen, sie todt machen zu wollen; will der Kultur- oder Friedensverein solches Vorgehen sogar official gutheszen, gewissermassen hierbei mitwirken? trotz des kulturellen Fundaments worauf der Verein aufgebaut werden soll.

Will man das unkulturelle Plattdänische schützen, beschirmen und kulturell! unterbauen und dabei das kulturell wichtige Hochdänisch inhibiren helfen, unkulturell behandeln? – ich musz sagen für einen Kulturverein hätte ich mir die Sache anders gedacht.

Ich halte den dänischen Sprachunterricht sogar für eine *politische Nothwendigkeit*, für das wirksamste Mittel um den Besuch der dänischen Hochschulen möglichst zu inhibiren, einzuschränken, der Besuch, der in vielen Fällen nur stattfindet, damit die nordschleswigsche Jugend Gelegenheit hat sich der dänischen Schriftsprache anzueignen, der Sprache, in welcher die Eltern sich den schriftlichen Austausch zwischen sich und ihren Kindern nur denken können und die ihnen hier vollständig vorenthalten wird; wie man s. Z. durch Vorenthalten der Gasthäuser den Dänen Veranlassung zum Bau der Versammlungshäuser gab, giebt man ihnen permanent durch Inhibirung des dänischen Unterrichts, Veranlassung die dänischen Hochschulen zu besuchen, und das Resultat ist, als »fanatisirte Jungdänen kommen sie wieder«.

Dieses ist meine Anschauung vom § 2,6, also ein strickt entgegengesetzter Standpunkt des kulturellen Friedensvereins, in einem seiner wichtigsten Satzungen, ich halte den Satz für ebenso unrichtig in kultureller wie politischer Beziehung und den Bestrebungen des Vereins widersprechend.

Ihr ergebenster
Th. Ries

25. I slutningen af oktober 1909 indbød pastor Schmidt til et møde i Tinglev 10. november om oprettelsen af en forening, der ville forvandle den nationale kamp til en kappelstrid mellem dansk og tysk kultur.

26. Enhver sit (latin).

RA. Aage Friis' privatarkiv. Breve fra Thomas Ries.

Apenrade, d: 3ⁿ December 1909.

Lieber Herr Dr!²⁷

Verzeihen Sie dasz ich deutsch schreibe, aber es liegt mir etwas besser und ich kann mich korrekter darin ausdrücken, beim Dänischen muss ich zu sehr nach den Worten suchen. . . .

Doch nun zum Schlusz, Etwas von dem was Sie ja jedenfalls interessieren wird, »Nordschleswig, wie es gährt«.

Sie reisten damals enttäuscht fort,²⁸ Sie ahnten scheinbar nicht dasz die nord-schleswigsche Frage so schnell sich wieder bemerkbar machen würde,²⁹ und sie war wieder da im Handumdrehen, wahrscheinlich für gewissen Faktoren ernster wie je.

Zuerst hat man diese kulturelle Seite etwas erhaben belächelt ist skeptisch gewesen, und ich musz von mir selber sagen ich war auch der Meinung »Kultur soll es sein aber Politik ist es«. Nun liegt die Sache allerdings so für mich und ich denke das Richtige zu treffen »aus Politik bist du geboren zu Politisches sollst du werden, aber Ursprung und Ziel haben das Kulturelle zum Machtfaktor gemacht worin die Hauptentscheidung liegen wird«. Dieses hat man auf dänischer Seite wohl eher erkannt wie auf deutscher »wer die Bevölkerung kulturel in der Macht hat, hat sie auch politisch«.

Und hierbei haben die Dänen den groszen Vortheil auf ihrer Seite, dasz ihre demokratische Volkskultur der nordschleswigschen Bevölkerung, auch sogar der heimdeutschen, viel näher steht, viel zugängiger ist, wie die, ich möchte sagen etwas steife, kalte akademische deutsche Kultur, deren akademische Vertretung hieroben auch sogar bei den gleichgesinnten politischen Heimdeutschen schwer hat Fühlung und Anschluss zu bekommen. Die ganzen eingeborenen Heimdeutschen des Mittelstandes denken und sprechen noch immer dänisch, haben wenn sie politisch entkleidet werden, die nämlichen Sitten, Gewohnheiten, Geschmack, ja Eigenheiten wie die Dänischgesinnten, sie werden auch für dänische Kultur leicht empfänglich sein, lesen auch lieber dänische Zeitungen wie deutsche, und beides um so mehr, ja mehr man auf dänischer Seite alles fanatisierende und politisch gehässige meidet. Dieses ist die Macht und der Einfluss der dänischen Kultur und ihrer Presse, und einsichtsvolle Deutsche wie Pastor Schmidt,³⁰ e. t. c. die nicht durch den politischen Kampf verarmt und verblindet sind, werden solches einsehen können, umsomehr weil ihnen auch nicht die Heimatliebe und Gefühle abgehen, sie, im Gegensatz zu den Eingewanderten, in Nordschleswig wurzeln.

Auf deutscher Seite sind die Aussichten auf Erfolg beim kulturellen Wettbewerb, Kampf, bedeutend fraglicher, um so fraglicher, wenn Regierung und Deut-

27. Historikeren Aage Friis (1870–1949) blev dr. phil. 1899. Han var 1907–13 udenrigsministeriets konsulent i nordslesvigske spørgsmål, 1910–13 tillige dets pressekonsulent, og 1913–35 professor i historie.

28. Aage Friis besøgte Slesvig og Holsten 17–28. aug. 1909, især med det formål at skaffe sig underretning om de nationalpolitiske tilstande og stemninger i Nordslesvig.

29. Der sigtes vel til udsendelsen af Johannes Tiedjes bog Die Zustände in Nordschleswig, der udkom i september, på oprettelsen af Den nordslesvigske Præsteforening den 20. september og især af Fredsforeningen den 1. dec. 1909 (jvf. note 24, 25 og 44a).

30. Jvf. note 24.

scher Verein,³¹ die leitenden Faktoren, nicht so einsichtsvoll sind einzusehen, dasz man partout³² einlenken musz, thut man dieses nicht, dann erleichtert man den Dänen ihre kulturelle und dann auch politische Pflege, während man zu gleicher Zeit es dem deutschen Kultur- & Friedens-Verein möglich macht seine kulturellen Friedens- und vielleicht indirekt politischen Pläne durchzuführen.

Dasz man *im* Deutschen Verein nicht mit allem aggresiven einverstanden ist, sondern ein friedliches Verhalten wünscht, ist eine Thatsache, die vielleicht auch in Zukunft mehr zum Vorschein kommen wird, nehme ich doch an dasz moderate Anschauungen sich mehr und mehr durcharbeiten, wünschenswerth wäre es allerdings wenn man auch auf dänischer Seite bedenken wollte »wie du mir so ich dir«, und mit den staatlichen Verhältnissen rechnet wie sie nun einmal sind und bleiben werden.

Zum Schlusz, hjertelig Hilsen fra min Kone og

Deres altid forbundne

Th. Ries

SHL. Fredsforenings arkiv. Cc 13 B. Breve til pastor Schmidt.

Apenrade, d: 11" Dcbr: 1909.

Sehr geehrter Herr Pastor!

Mit einem gewissen Zagen durchlas ich nach und nach die verschiedenen Programmentwürfe für den zu gründenden Friedensverein. Es schien mir dasz man, in Bezug auf die Stellung desselben zur Dänenpartei im Lande, eine immer mehr reservirtere einnahm, ja einseitig darauf bedacht war, nur an die dänischsprechenden Heimdeutschen zu denken, nur in dieser Richtung die Statuten aufzubauen, während man von Brückenbauen, Suum cuique⁴¹ u. s. w. gänzlich Abstand nahm und dieses zum Theil, in der 1" Tingleffer Versammlung⁴³ ostentativ⁴² betonte; ich hatte den Eindruck als wenn die 1" Versammlung nicht befriedigte. Nun räume ich allerdings ein, man musz sich vorfühlen, bevor man an einen Ueberbau denken darf, thut es erst noth an einen Aufbau zu denken und manches was man gerne will,

31. Jvf. note 22.

32. Absolut.

33. Den 9. dec. 1909 svarede pastor Schmidt i Apenrader Tageblatt på dette blads spørgsmål om, hvilken stilling Fredsforeningen ville indtage til Den tyske Forening. Schmidt betonedede Fredsforeningens uafhængighed; i sprogsagen ville man ære de sprog, nordslesvigerne var fælles om, i første række det danske folkemål. Det danske skriftsprog skulle heller ikke være udelukket fra det fælles.

34. D. v. s. overpræsident Bülow (jvf. note 3).

35. D. v. s. Deutscher Verein.

36. Adolf Herting (1859-1931) var 1904-20 en meget respekteret leder af real-skolen i Åbenrå; nationalliberal.

37. Se note 11.

38. Synspunkt.

39. Reserveret.

40. Jvf. note 21.

41. Enhver sit (latin).

42. Udfordrende.

43. Den 10. nov. 1909 afholdtes i Tinglev det møde, der skulle forberede danselsen af Fredsforeningen.

soll erst die Zukunft bescheeren, kann erst *durch* den eigenen Aufbau und Ausbau erreicht werden, dementsprechend musz man sich bescheiden und auch Manches als quasi⁴⁴ Versuchsballon ansehen, aber die Aufnahme des Verzichtes auf Sprachforderungen statt diesen Satz einfach fehlen zu lassen, machte mich doch etwas skeptisch, ob man schliesslich des lieben Friedens halber, nicht zu weit von den eigenen Zielen abkam, dadurch die Pläne des neuen Vereins überflüssig machte und sich selber als schwach und inhaltslos darstellte! Ich sagte mir selber, soll eine *Neugründung* in dieser politisch-verhetzten-müden & aengstlichen Periode, trotzdem eine Aussicht auf Erfolg und Anschluss haben, dann musz sie wirklich etwas *Neues* bringen, etwas was Interesse erwecken und am liebsten pakken kann, wenn auch selbstverständlich nicht die Gründung selber unnöthig erschweren resp: unmöglich machen; es ist zu erwägen welches Program? die augenblickliche politische Lage in Nordschleswig beides erfordert und auch zulässt aber etwas *Anderes*, *Neues* musz es sein, auch damit man nicht sagen kann »ja das haben wir ja schon, das thut ja nicht nöthig«. ⁴⁴

Das was mich zu dem heutigen veranlasst, ist ihr Artikel in No. 287 des A.T.⁴⁵ ich kann nicht unterlassen Ihnen zu demselben meine warme Zustimmung auszusprechen, der Inhalt wie auch die Form zerstreut so mancherlei Befürchtungen meinerseits; ich glaube durch solche Aufklärungsartikel ist der erst werdenden Sache sehr gedient, durch die früheren haben Sie die erste Unterlage geschaffen und wenn die öffentlichen Anhänger noch an Zahl nicht imponierend, wird es wohl immer mehr werden, je aufmerksamer man darauf wird um was es sich handelt, giebt es doch Viele, die des Bisherigen überdrüssig und auch einsehend wie wenig befriedigend die bisherige Wirksamkeit des D.V.⁴⁶ bisher gewesen ist sowohl zur Herbeiführung politischer Resultate resp: friedlicher Verhältnisse in Nordschleswig, andererseits wohl für die wirklich einem Ausgleich und einer Versöhnung dienenden Bestrebungen des neuen Friedensvereins interessiert werden können; man wird sich um so leichter anschliessen wenn man sieht dasz es auch andere Anschauungen wie die des D.V.' giebt und solche selbstbewusst vertreten werden.

Die speciell einheimischen Interessen, die Interessen von Handel und Gewerbe, des Nachbarn zum Nachbarn, vielfache Familieninteressen u. s. w. werden besser durch den Friedensverein wie durch den aggressiv politischen D.V. vertreten; während das Mitglied des Friedensvereins und dessen Program zu jeder Zeit sich seiner nationalen Anschauung wird bekennen dürfen, ist die Mitgliedschaft des D.V.' für Viele und in vielen Fällen des täglichen Lebens weder eine Empfehlung noch begehrt, und recht Viele verheimlichen es am liebsten resp: drücken sich

44. En slags (latin).

44a. På Fredsforeningens stiftende møde i Tinglev 1. dec. 1909 foreslog Thomas Ries, at man udelod den sidste sætning i lovenes § 2, afsnit 6. Det pågældende afsnit lød: »Al virksomhed på det politiske område skal være udelukket fra foreningens virksomhed. Det ligger også uden for foreningens bestræbelser at gå ind for bestemte sprogkrav«. Pastor Schmidt, Vodder, afviste denne ændring, fordi fremsættelse af sprogkrav ville betyde, at foreningen var politisk. Thomas Ries foreslog så følgende formulering: »Foreningen forbeholder sig at rejse sprogkrav, der er nødvendige ud fra rene kultur- eller dannelsesstandpunkter, som foreningen må anse for sin opgave«; men heller ikke dette ændringsforslag blev godkendt.

45. D. v. s. Apenrader Tageblatt.

46. D. v. s. Deutscher Verein.

davor. Wie die Verhältnisse einmal sind in Nordschleswig und auch bleiben werden, ist jede aggressive Politik und Zwangsanschluss an dieselbe, ein großes Unglück resp: Härte, ja Sünde, für Viele, für all diejenigen die im Kampf ums tägliche Brod zuerst und immer an ihre Existenz denken müssen und in den bei weitem meisten Fällen sowohl von Dänen wie Deutschen leben müssen.

Doch nun Schluss für heute, herzlichen Grusz

Ihr
Th. Ries

RA. Aage Friis' privatarkiv. Breve fra Thomas Ries.

Apenrade, d; 20° Decbr. 1909.

Lieber Herr Dr!

Einliegend übersende Ihnen einen Artikel des A.T.⁴⁷ von A.H. geschrieben, ich nehme an Dr: Herting,⁴⁸ jedenfalls wird er Sie interessieren, unsoemehr da er wahrscheinlich beeinflusst und veranlasst ist von einem Uebersichtsartikel den ich Dr: Herting geschickt hatte, und von mir verfasst war, um ihm einen Ueberblick zu geben von 1, Pastor Schmidts Absichten (wenige Tage später that Pastor Schmidt es selber in einem Zeitungsartikel der sich gut mit meinen Eindrücken deckte) und zweitens meinen eigenen Anschauungen zur Sache.

Natürlich weicht Herting, oder A.H., sehr von meinen resp. Pastor Schmidt Anschauungen und besonders Absichten ab; er ist der eingewanderte Antidemokrat und Verdeutschungsmann, der nur Sinn für das letztere und kein Verständniz für die nordschleswigsche demokratische Eigenart hat, eine Eigenart die sich von preussischer Art scheidet, wie süddeutsch ebenfalls vom Preussenthum, ein Unterschied, der ebenso gut zwischen Heimdeutschen und dem Beamtenstand ist und sich auch oft genug, wenn das politische nicht zufällig zusammenkittet, bemerkbar macht und zeitweise scharf trennt.

Aber der Haupteindruck zur Sache selber, wie stellt sich der deutsche Vereinsmann A.H. zum Friedensverein?, ja da kann man es wohl mit der Angst kriegen, denn dem Anschein nach »man will gut Freund mit dem Friedensverein sein«, partout⁴⁹ wenn irgend möglich. Nun wäre das ja ganz schön, wenn man dieselben Beweggründe und Absichten hätte, – aber bei beiden ist wohl ein himmelweiter Unterschied. Ich befürchte, lieber Herr Dr! ich für meine Person, werde mich wohl wie »Spurv i Tranedands« befinden, einerseits mit meinem dänisch inficirten Herzen, andererseits mit meiner demokratischen Gesinnung, beides passt so furchtbar schlecht zu manchem auf der loyalen Seite, die Loyalität wird einem so sehr schwer gemacht, ich thäte wohl sehr klug mich mit einer allgemeinen Skeptik zu begnügen und mein politisches Interesse durch einen wohlthuenden Sarkasmus zu ersetzen.

Nun Schluss und herzlichen Grusz, »glædelig Juul og et godt Nytaar«, naar jeg skriver næste Gang til Dem maa jeg vel adressere til Departementschef i Pressebureauet,⁵⁰ venlig Hilsen fra min Hustru,

Deres
Th. Ries

47. Der sigtes til en artikel i Apenrader Tageblatt af 19. dec. 1909 (efter Schleswigske Grenzpost).

48. Jvf. note 36.

49. Absolut.

50. Jvf. note 27.

SHL. Fredsforeningens arkiv. C c 13 B. Breve til pastor Schmidt.

Nordschleswig und der kulturelle Friedensverein.

»Wer die Bevölkerung sich kulturell zu eigen macht, hat sie auch politisch«, – sobald man sich diesem Gesichtspunkt anschlieszen kann, hört jedes Lächeln, jede Skeptik über den Werth resp: Unwerth der Tiedjeschen⁵¹ Behauptungen auf »der nordschleswigsche Kampf ist zu einem Kulturkampf geworden«, denn so ist es in der That.

Mag die Politik die Ursache sein, das Politische der Zweck und das Endziel sein in und um Nordschleswig, das worauf es ankömmt ist, welche Kultur die speciell einflussreichere sein wird, die deutsche oder die dänische, je nachdem wird auch das Politische entschieden sein. Je kultureller befriedigt eine Bevölkerung ist und wird, desto stärker, selbstbewuzster wird sie sich fühlen und auch zeigen und zwar auch politisch; dasz die dänische Parteileitung dieses erkannt hat ist wohl keine Frage, und daher das rege Bestreben – trotz aller Bemühungen solches zu verhindern, – die politische Gesinnung der Dänischgesinnten kulturell zu unterbauen, und dasz sie auf dem besten Wege sind Nordschleswig kulturell zu gewinnen, ist eine Behauptung die nicht aus der Luft gegriffen und von Vielen getheilt und eingeräumt wird.

Dieses hat die Regierung und auch der Deutsche Verein nicht hindern können, ob und wie viel Schuld beide an dieser Entwicklung haben, soll hier nicht erörtert werden, dasz es in der That so ist; und dasz immer grözere Kreise diesem zustimmen müssen und die richtige Sachlage erkennen, ist das Verdienst des Herrn Tiedje und in erster Reihe des Herrn Pastor Schmidt, Wodder. Nordschleswig ist auf dem besten Wege kulturell für das Deutschthum verloren zu gehen und dann politisch auch, kann ruhig hinzugefügt werden; Nordschleswig ist dänischer wie je seit 64.⁵²

Dieses zu verhindern, – hierbei haben beide Hauptfaktoren, der Deutsche Verein, & seine Presse vollständig versagt, und die Meinung des weitaus grözten Theiles der eingessenen deutschen Bevölkerung ist, »es wird nie anders werden, wenigsten nicht zu unserer Zeit«.

Ebenso ohnmächtig der Deutsche Verein sich in dieser Richtung gezeigt hat, vielleicht sogar durch seine agressive Politik diese Entwicklung mit herbeigeführt und verschuldet hat, ebenso total verfehlt wäre es anzunehmen, dasz der Deutsche Verein auf die fernere Entwicklung einen vorbeugenden Einfluss würde ausüben können, dazu hat er sich zu einseitig als Kampfverein dargethan, dann müsste aus dem Saulus ein Paulus werden und das glaubt ihm keiner, dazu ist er zu dis-kreditirt und schlieszlich geht die Leitung des Deutschen Vereins von Gesichts-

51. Johannes Tiedje (1879–1946), en hjemmetysk skribent, politiker og præst, offentliggjorde juni–juli 1909 anonymt i bladet Die Christliche Welt en artikelserie om forholdene i Nordslesvig; artiklerne, der vakte den største opsigt, udkom i september 1909 under Tiedjes eget navn med titlen Die Zustände in Nord-Schleswig. Tiedje angreb heri skånselsløst regeringens fortyskningskurs og Den tyske Forenings støtte hertil. Han hævdede, at den politiske sejr ville blive afgjort gennem en kamp mellem dansk og tysk kultur. I afstemningstiden var Tiedje det tyske udenrigsministeriums konsulent vedr. Nordslesvig. Som modstykke til den danske Clausenlinje foreslog han en nordligere Tiedjelinje.

52. Sætningen stammer formentlig fra Tiedjes bog (note 29) s. 61: »Nord-Schleswig ist niemals so »dänisch« gewesen als heute.«

punkten aus, die einen Ausgleich und Versöhnung vollständig ausschlieszen. Trotz aller Warnungen und Wünsche, hat die Leitung des Deutschen Vereins sich zu der notwendigen Reformation seiner Vereins-Wirksamkeit nicht entschlieszen können, es wäre wohl vergebene Mühe Pastor Schmidts und Genossen gewesen sich zu diesem Zweck dem Deutschen Verein anzuschlieszen und man zog es vor einen neuen Verein zu gründen, wohl wissend mit wie vielen Schwierigkeiten zu kämpfen sein würde, aber in dem Bewusstsein, es ginge nicht anders.

Der Vorwurf, der Herrn Pastor Schmidt so vielfach gemacht wird, man hätte sich dem Deutschen Verein anschlieszen sollen und auf denselben dann einwirken sollen, ist aus diesen Gründen unberechtigt, Versuche sind, aus dem Verein selber heraus, genügend gemacht, die Leitung politisch moderater zu gestalten, auch von Seiten der Regierung, wie nicht zu vergessen von Seiten des verstorbenen Geheimrath Jürgensen;⁵³ die Behandlung, die demselben widerfuhr, wie auch Herrn v. Schoen,⁵⁴ geben genügenden Beweis dafür, für wie unfehlbar die Vereinsleitung sich hielt und mit welcher Rücksichtslosigkeit man seinen Zwecken verfolgte, hier war kein Einlenken oder Entgegenkommen zu erwarten.

Ein anderer Vorwurf ist, — dasz Pastor Schmidt zu sehr Idealist, er fantasirt von Kultur und es giebt doch nur eine *politische* nordschleswigsche Sache. Was Ursprung anbelangt wohl, aber dasz Pastor Schmidt durchaus Realist ist, bezeugt er schon dadurch, dasz er lange vor seinen Kritikern eingesehen hat, dasz aus der rein politischen eine Kultur-Sache entstanden ist, und dasz diese unbedingt erledigt werden musz, ehe man an das Politische denken kann, denn wie anfangs bemerkt, — nur so wie in Nordschleswig das Kulturelle erledigt wird, nur so schlieszt die Politik ab, die Kultur ist Machtfaktor geworden. Und auch in der Behandlung dieser Sache zeigt sich Pastor Schmidt als reiner Realist und durchaus nicht idealistisch wie Tiedje z. B., er räumt unumwunden ein, dasz durch die *kulturelle* Frage die Aussichten für das Deutschthum viel fraglicher geworden sind, er rechnet damit und zwar mit Recht, dasz die dänisch demokratische Kultur bei der Bevölkerung Nordschleswigs einen groszen Vorsprung vor der mehr akademisch steifen deutschen Kultur haben wird, sie passt besser zum nordschleswigschen Volk; er ist so stark Realist, dasz er einsehen kann, dasz die dänische Kultur den Heimdeutschen sogar näher steht und sympatischer sein wird wie die deutsche Kultur und hält eine intensive dänische Kulturpflege für den heimdeutschen Schwachen für gefährlich; nicht aus Idealismus, sondern aus praktisch eigengemachten Erfahrungen und Kenntnissen zu den ganzen nordschleswigschen Verhältnissen, baut er seine Anschauungen auf, während seine Kritiker ihn am liebsten als Idealisten wie sie Jürgensen als den unbewanderten Draussenvorstehenden, darstellten; die augenblickliche politische Lage, die weitere Entwicklung wird den vollen Beweis liefern, wo bisher totale Verkennung und Unkenntnis zu den nordschleswigschen Verhältnissen, sich befunden hat.

Wird man auf deutscher Seite jetzt umsatteln, sich den Bestrebungen Schmidts und des Friedensvereins anschlieszen, oder nochmals wie so oft, sich unter sich bis aufs Messer bekämpfen? wird man einsehen können, dasz man in kultureller sprachlicher Beziehung den nämlichen politischen Fehler begangen hat, wie damals

53. Se note 21.

54. Wilhelm v. Schoen (1851–1933) var 1900–1905 tysk gesandt i København. Fra oktober 1907 til juni 1910 var han tysk udenrigsminister. Den tyske Forening og dens sympatisører angreb ham for hans kritiske holdning til dr. Hahn.

als man den Dänen die Benutzung der Gasthäuser vorenthielt und dadurch den Bau der Versammlungshäuser veranlasste?, wird man einsehen können, dasz die Verweigerung des dänischen Sprachunterrichts hier, die dänische Jugend auf die dänischen Hochschulen treibt um dort die Sprache zu lernen die sie brieflich an die Eltern gebrauchen wollen, auf die Hochschulen, wo sie neben der kulturellen Pflege auch so manches Andere sich aneignen, und von wo sie als Jungdänen⁵⁵ zurückkehren? wird man einsehen können, dasz dänische Kultur eine geistig *naturelle* Nahrung für Nordschleswig ist, und nur bei einer sehr sorgsam kulturellen und auch politischen Pflege, durch deutsche Kultur wird ersetzt werden können? – die Zukunft und die fernere Entwicklung wird es lehren, und vor allen Dingen musz die deutsch einheimische Presse, sich sowohl ihrer kulturellen wie politischen Aufgabe, in ganz anderer Weise gewachsen zeigen wie bisher.

A. d: 30/12. 09.

Lieber Herr Pastor!

Vorstehendes schrieb ich Herting, als er gelegentlich *nach* den Tingleffer Versammlungen, mich um einen Eindruck ersuchte, wenige Tage vor dem Erscheinen Ihres letzten Artikels im A. Tageblatt; ich hatte hierbei den Eindruck als wenn ich in einem Referat an Herting nicht so sehr weit vorbeigeschossen hatte.

Gestern sprach ich H. zum ersten Mal nachdem, und er erwähnte hierbei, dasz er sich bei Ihnen als Mitglied des Friedensvereins angemeldet hatte. Da er es jedenfalls nach reiflicher Ueberlegung erst gethan hat, liegt wohl auch darin eine Anerkennung und ein Anschluss an Ihre Anschauungen Herr Pastor, und aus diesem Grunde sende ich Ihnen Dieses.

Herzlichen Grusz,
ein gutes Neues Jahr,
Ihr ergebener
Th. Ries

SHL. Fredsforeningens arkiv. C c 13 B. Breve til pastor Schmidt.

Apenrade, d: 2° Februar 1910.

Sehr geehrter Herr Pastor!

Ich glaube kaum, dasz dem Friedensverein mit einer fortgesetzten öffentlichen Erörterung gedient sein kann, ganz besonders nicht wo so zu sagen das Politische die Schutzwand ist hinter der sich Jeder zurückzieht. Da ich gewissermasen die Frage mit angeschnitten habe, will ich nicht unterlassen Ihnen gegenüber meine Meinung darzuthun, würde ich es in der Oeffentlichkeit thun, ja dann würde das Politische nur wieder vorgeschoben werden und nur der Däne Ries würde solches schreiben können. Ich bin der Meinung das »Hochdänische«⁵⁶ ist ein reines Bildungsbedürfnisz für Nordschleswig, wie die Kenntniz des Hochdänischen aus so allerlei praktischen Gründen es ist, – so wie es nun einmal ist und wahrscheinlich auch verbleiben wird. Alles was hierzu eigentlich geschrieben worden ist, bestätigt

55. I tyske kredse betegnede man efter Köllerperioden de yngre ledende inden for den danske bevægelse som »ungdanskere«. Heri lå en påstand om, at »ungdanskene« var kompromisløse til det fanatiske i deres forhold til den tyske stat modsat den ældre generation af dansksindede.

56. Det danske rigssprog.

diese Anschauung und stets sind es lediglich politische Gründe und Bedenken, die zu guter letzt es den Artikelschreibern möglich machen sollen, abzuschwenken und erklären »Nein kein Hochdänisch«.

Sowohl dem Heimdeutschen, dem Tageblatt⁵⁷ wie Medicinalrat Hansen⁵⁸ geht es so, sie lassen das sachliche Bedürfnis und die Berechtigung fallen und verschanzen sich hinter Politik. Würde man das auch in Elsass-Lothringen thuen, ich bezweifle dasz Medicinalrat Hansen dort ebenfalls das Französische als überflüssig ansehen würde, resp: aus deutsch politischen Gründen nichts davon würde wissen wollen, dasz er den Elsasser Dialekt dem Französischen vorziehen würde und als elsässische Eigenart auf Kosten des Französischen und Deutschen in den Himmel heben würde.

Als geborener Nordschleswiger schätze ich selbstverständlich die heimatliche Sprache, aber ich sehe nur eine rein heimatliche Verkehrssprache drin, sie zu überschätzen auf Kosten der Bildungssprachen würde ich für ebenso verkehrt halten; ich finde es natürlich für den Eingeborenen und praktisch für den der sich hier aufhalten soll dasz man die heimathliche Sprache kann und gebraucht, aber ich finde keine grosse Empfehlung in dem Können des Plattdänischen⁵⁹ resp: Plattdeutschen dagegen für einen groszen Mangel bei dem gebildeteinwollenden der nicht Hochdänisch resp: Hochdeutsch kann; bei all der politischen Kraftanwendung und wohl auch Verschwendung die hier geschieht, würde ich es als ein sowohl praktisches wie nützlichendes Bestreben ansehen, wenn Die, die partout Deutsch sein wollen sich auch der deutschen Sprache energisch aneignen, wie wenn die Dänischgesinnten, die partout dänisch bleiben wollen sich des Hochdänischen aneignen, die Gesinnungen verpflichten zu dementsprechender Sprache, beide Bestrebungen würden logisch sein und auch etwas Reelles bedeuten. Sowohl das Plattdänische wie auch das Plattdeutsche übrigens, hier in Nordschleswig, ist nach und nach ein Sprachgemisch stellenweise geworden, welches wirklich nicht schön ist und immer mehr die frühere plattdänische Sprache verunreinigt. Nun will ich ja einräumen, dasz die Sache verschieden liegen kann, draussen bei Ihnen mag das Plattdänische sich besonders rein gehalten haben, in Hadersleben mag es vielleicht wie Medicinalrat Hansen sagt hochdänisch verbrämt werden, was ich übrigens, wenn sprachreinigend und nicht affektirt, für nicht so aufregend halte, aber hier bei uns ist das Plattdänische längst ein sprachliches Misch Masch von allem Möglichen nur nicht Hübschen, eine Sprache mit der kein Staat zu machen ist und die gerne für Hochdänisch oder Hochdeutsch eingetauscht werden kann, wodurch kein kultureller Verlust entstehen würde. So liegt es hier, also jedenfalls anders wie bei Ihnen und wohl auch wie in Hadersleben, aber anders liegt auch das Verhalten der Dänischgesinnten hier demgegenüber wie in Hadersleben, hier will man kein Hochdänisch statt dessen einführen, sondern nur das Plattdänische reinigen und weiter kultiviren, so liegt die Sache hier, wenn von einem Spracheinflusz von dänische Seite die Rede sein soll.

Wie ein Mann wie Medicinalrat Hansen, der jedenfalls dänische Litteratur hoch schätzt und deren Sprache ihm oft zu Herzen gegangen ist, – diese Sprache ein-

57. D. v. s. Apenrader Tageblatt.

58. Den hjemmetyske læge Jørgen Hansen (1858–1935) var fysikus 1888–1920, først i Gram og fra 1900 i Haderslev. Han blev 1909 Fredsforeningens næstformand, men udmeldte sig efter landdagsvalget i 1913 i protest mod dens afvisende holdning over for Hahns kandidatur.

59. D. v. s. den sønderjyske dialekt.

fach aus politischen Gründen weggeschoben haben will, eine Sprache die für ihn als gebildeten Mann zu gebrauchen er so oft Gelegenheit hat und als etwas selbstverständliches ansehen wird, – ja das begreife nur wo man politisch total inficirt ist, – aber so liegt es und damit wird zu rechnen sein; ich kann nur kleinliche, politisch inficirte Anschauungen herausfinden, keinen selbstbewuszten, einsichtsvollen resp: kulturellen Standpunkt.

Ihr ganz ergebenster
Th. Ries

RA. Aage Friis' privatarkiv. Breve fra Thomas Ries.

Apenrade, d: 15te Februar 1910.

Kjære Hrr. Dr.!

Undskyld at jeg skriver tysk, men det gaar bedre, derfor kommer De til at finde Dem i det; Deres artikel i Politikken⁶⁰ foranlediger mig til følgende: Es ist ja sehr bedauerlich, aber man kan ruhig in Bezug auf den Friedensverein sagen »es hat nicht sollen sein«,⁶¹ und auch ohne groszes Resigniren das »Behüt dich Gott es wär so schön gewesen« einfach fallen lassen; man har ikke forstaaet det! Hätte man sich dazu entschlieszen können, den Verein zu einem politischen zu machen, und zwar auf Basis der Jürgensenschen⁶² Anschauungen, ja denn hätte man ein Program gehabt und dadurch auch eine Grundlage für einen neuen Verein und zugleich Mitglieder für denselben vorgefunden. Jürgensens Program war so zu sagen die Losung worauf man wartete! dieses zeigte sich bereits in der ersten Tinglefferversammlung, wo die blösze Erwähnung des Geheimrath Jürgensen genügte, eine Stimmung und Ovation hervorzurufen, die genügend für die Begeisterung über Jürgensens Auftreten sprach; die Nichtbeachtung derselben von Seiten der führenden Herren zeigte leider zu deutlich dasz ihr praktischer Blick bedeutend hinter ihrem sonstigen Wollen und Wünschen stand.⁶³

Und so ist es auch gekommen, statt diese Begeisterung und deren Ursache zu fassen und nutzbar zu machen, statt einen politischen Verein zu gründen mit humanen, moderaten politischen Anschauungen, aufgebaut auf die Thatsachen »Nordschleswig ist staatlich deutsch und wird es auch bleiben, aber vorhanden und bleibend ist auch eine dänischgesinnte nordschleswigsche Bevölkerung, die mit den einmal bestehenden Verhältnissen ausgesöhnt und mit der Zeit gewonnen werden soll, das soll der Zweck der Vereins sein«, – statt dessen verfiel man auf allerlei filosofisch-theologisch doktrinaire Deutungen und Pläne, wovon leider auch Pastor Schmidt angesteckt wurde; ebenso zutreffend und klar Pastor Schmidt

60. Politiken bragte 14. feb. 1910 en leder med titlen Nordslesvig, skrevet af Aage Friis. Det hedder heri, at Den tyske Forenings mere moderate holdning kun var et forsøg på at gøre Fredsforeningen uskadelig.

61. Linjerne »Behüt dich Gott! Es wär' zu schön gewesen, Behüt dich Gott! es hat nicht sollen sein!« er et citat fra Joseph Viktor v. Scheffels episke digt Der Trompeter von Säckingen (1854).

62. Se note 21.

63. På et møde i Tinglev 10. nov. 1909 besluttedes det at forberede oprettelsen af Fredsforeningen. Det stiftende møde fandt sted i Tinglev 1. dec. 1909.

sich in früheren Artikeln und auch in Malente⁶⁴ noch, über nordschleswigsche Verhältnisse ausgesprochen hatte, ebenso undeutlich und unpraktisch wurde man bei der Einrichtung zur Abhülfe derselben.

Trotz allen Warnungen und allem Skepsis ihren Plänen gegenüber, hatte man sich einseitig auf's rein Kulturelle festgebissen, und das Politische, woraus doch die ganzen nordschleswigschen Verhältnisse »wie sie sind und nicht sein sollten« entstanden sind, sollte ein *noli me tangere*⁶⁵ sein. Schon bei und nach der 1° Tinglefferversammlung trat es deutlich hervor, dasz *politische* Unzufriedenheit der spiritus rector⁶⁶ war, gegen die die rein kulturelle Sache total in den Hintergrund trat und bisher auch in der That geblieben ist Alles was bisher über die Sprachenfrage und Stellung zu derselben geschrieben ist, ob für oder gegen, ist alles vom politischen Standpunkt und politische Erwägungen, hierbei sind rein kulturelle ganz bei Seite geschoben.

Das Politische giebt allem das Gepräge, auch Pastor Schmidt kann sich dem nicht entziehen, Beweis, sein Auftreten den Ausweisungen gegenüber, – aber wozu dann dieses nicht zutreffende, politisch unpraktische, unpolitische und das grosze Publikum nicht begeisternde, kaltlassende sogenannte Kulturprogramm?

Wie oft hat es nicht gehiesen »es wird nie anders hier«, ich befürchte nach diesem kann man es wieder mit Recht sagen, – die Zeit ist verpasst, auch für Pastor Schmidt, und bleibend wird der Kampf sein, in welchem übrigens auf beiden Seiten recht kräftig gesündigt wird und auch leider viel Kampflust vorhanden ist; auf dänischer Seite kann manches damit entschuldigt werden »Ungdom og Visdom følges ikke«, vom letzteren Artikel ist auf deutscher Seite nicht viel vorhanden.

Og nu for i dag en venlig Hilsen til Slut, hvis det har interesseret Dem, skulde det glæde mig.

Deres
Th. Ries

64. Malente-kredsen, opkaldt efter mødestedet Malente ved Eutin i det østlige Holsten, omfattede en række liberale slesvig-holstenske teologer, der støttede tidsskriftet Die christliche Welt. Blandt deltagerne var pastor Schmidt, Vodder. Der sigtes sikkert til Schmidts foredrag Ethische Fragen und Kulturprobleme in Nordschleswig, som han holdt i Malente 5. okt. 1909.

65. Rør mig ikke (latin).

66. Drivkraften (latin, egtl. åndelige leder).

67. Se note 9.

68. Se note 8.

69. Se brevene fra 1908.

70. Der sigtes til Aage Friis' artikler om Jürgensen i Politiken 8., 15. og 23. okt. 1908.

71. Se note 21.

72. Se note 6.

73. Tiedje blev 31. okt. 1909 gift med sin faders husbestyrerinde, som han havde stået i forholdt til. Strackerjan søgte på denne baggrund at skandalisere Tiedje i pressen.

74. Tiedjes fader, den dansksindede Detlev Wilhelm Theodor Tiedje (1840–1917), som 1889–1910 var præst i Øsby, offentliggjorde 16. okt. 1909 en erklæring i Modersmaalet, hvori det hed, at Schleswigsche Grenzposts mistænkeliggørelser af hans søn var infame bagvaskelser.

75. Christian Johannes Jacobsen (1854–1919) var 1884–1904 præst i Skærbæk.

97. Tilstrækkeligt.
Han oprettede en række foretagender til fremme af tyskheden; men de krak-
kede i 1903. Strackerjan var en af hans heftigste modstandere.
76. D. v. s. Dryander.
77. På Fredsforeningens generalforsamling 9. feb. 1910 i Tinglev erklærede skibs-
reder Jepsen (jvf. note 11), at han ikke kunne være medlem, fordi foreningen
også syntes at ville virke politisk.
78. Staten, det er mig (fransk), en udtalelse, der tillægges kong Ludvig 14. af
Frankrig.
79. I en tale i Königsberg d. 25. aug. 1910 fremhævede kejseren sig selv som
»Instrument des Herrn«, der ikke tog hensyn til døgnets meninger.
80. D. v. s. Hans Majestæt.
81. D. v. s. flinke.
82. D. v. s. overpræsidenten (v. Bülow, jvf. note 3).
83. Prins Heinrich (1862–1929) var kejser Wilhelm 2.'s broder; fra 1909 var han
storamiral. Thomas Ries' samtale med prinsen har formodentlig fundet sted
i forbindelse med de store flådemanoøvrer ved Åbenrå i begyndelsen af sep-
tember 1909, som prinsen ledede.
84. Se note 6.
85. Raphael Posé Perfecto v. Uslar var 1894–1913 landråd i Åbenrå. Mens han
1906–08 opholdt sig i Sydvestafrika for at vise vand ved hjælp af en ønske-
kvist, forvaltede Dryander embedet.
86. Adolf Friedrich Traugott v. Tschirschnitz var 1879–1912 landråd i Sønder-
borg. Han var ubetinget tilhænger af en hård politik over for danskerne.
87. D. v. s. et cetera (o. s. v.).
88. Se note 51.
89. Se note 15.
90. A. Svensson (1880–1963) var 1907–15 redaktør af Dybbøl-Posten i Sønder-
borg og redigerede bladet i Flensborg Avis' (Jens Jessens) ånd. Efter genfor-
eningen var Svensson de konservatives førende pressemand i Nordslesvig,
fra 1929 som politisk redaktør af Jydske Tidende.
91. Der sigtes sikkert til et særtryk af artiklen Deutschland, Nordschleswig und
Dänemark, von einem Dänen, der fremkom i Preussische Jahrbücher maj
1911. Den var på den danske regerings tilskyndelse forfattet af embeds-
manden og historikeren Marcus Rubin (1854–1923) og tilsigtede at berolige
den tyske offentlighed. Den benægtede derfor, at Danmark tilstræbte Nord-
slesvigs genforening.
92. Ved siden af.
93. Den 17. aug. 1911 bragte Politiken lederen Danmark og Tyskland, hvori det
blev meddelt, at Rubins artikel (se note 91) i sine hovedpunkter stemte over-
ens med den danske regerings anskuelse.
94. Norddeutsche Allgemeine Zeitung, der fra 1861 udkom i Berlin, var det
tyske udenrigsministeriums officøse blad. Schleswigsche Grenzpost gengav
18. august en artikel, bladet havde bragt om det nordslesvigske spørgsmål.
Det hed heri, at de ledende danske kredses understregning af ønsket om et
godt forhold til Tyskland af flere danske blade betegnedes som en afvisning
af det danske parti i Nordslesvig.
95. Karnickel (plattysk), egtl. kanin, brugt i betydningen syndebuk.
96. Flensborg Avis havde skrevet, at det var en uforskammede at hævde, at
den danske regering delte de anskuelse, der fremførtes i Rubins artikel.

98. Produkt.
 99. Absolut.
 100. Se note 21.
 101. Nicolai C. Nielsen (1848–1932), pietistisk, nationalpolitisk neutral præst i Nordslesvig. I digtet »Jeg elsker dig, mit fødeland« (i Slesvigske Fortællinger) lyder 3. strofe: »Jeg elsker dig mit fødeland/med alle dine sprog/lidt babelsk mangfoldighed/tit også på hverandre vred/som eet ej af det andet ved/er eet lands børn de dog.
 102. Alfred Christensen (1854–1943) var folketingsmand 1895–1920 og tilhørte fra 1905 Det radikale Venstre. Han nærede dyb uvilje mod alt, der kunne tænkes at fremme Højre.
 103. Sikkert en hentydning til, at Marcus Rubin i december 1911 fik kommandørkorset af 1. grad for at have skrevet sin artikel i Preussische Jahrbücher.
 104. Se note 21.
 105. Oppefra.
 106. Overpræsident v. Bülow gjorde i 1907 et forsøg på at føre en forsonlig politik over for de dansksindede nordslesvigere.
 107. Se note 9.
 108. D. v. s.: var det nye fænomen.
 109. Se note 55.
 110. Ingeniør, godsejer Aage Westenholtz og hans svoger, godsejer Charles Grut Hansen have nytårsdag 1912 sendt deres ridderkors tilbage som protest mod Marcus Rubins dekoration.
 111. I 1921 udkom 1. bd. af Det nordslesvigske Spørgsmaal. 1864–1879. Aktstykker og Breve til Belysning af den danske Regerings Politik. Udg. af Aage Friis.
 112. Mathias Andresen (1858–1916), tobaksfabrikant i Åbenrå. Ledende i Sprogforeningen. Udgiver af Den blå Sangbog og Sprogforeningens Almanak.
 113. Se note 21.
 114. Se note 22.
 115. Einjährig-Freiwillige var værnepligtige, der havde gået 10 år i skole og selv sørgede for forplejning og udrustning. Til gengæld havde de kun 1 års værnepligt.
 116. Thomas Ries drev indtil 1890'erne en forretning i Plön.